

TRINE AUSTIGARD
VÅREN 2014
MASTEROPPGAVE I
REGION OG REGIONALISERING

REGION OG IDENTITET

ET BLIKK PÅ GÅRDSTURISMEN I RYFYLKE

INSTITUTT FOR ARKEOLOGI, HISTORIE, KULTUR- OG RELIGIONSVITENSKAP
UNIVERSITETET I BERGEN

Abstract

This thesis is focusing on agritourism and its impact on regional development and identity in Ryfylke, a region in Rogaland County. The use of tourism in today's competitive agricultural life has become a survival strategy for small farms in rural areas. Agritourism is seen as an alternative direction in the ongoing reorganization of agriculture in Norway. A trend has occurred towards revitalization, romanticizing and commercialization of farming culture. We can see that the farm will play a new part in the community than previously. The thesis has concentrated on two farms that are engaged in agritourism in the region. Qualitative oriented methods have been used to elaborate the topic. Agritourism is set in a regional perspective considering how the farm becomes a part of a greater regional location buildup process in which regional characteristics are emphasized to communicate an attractive community. Other issues have been regarding how agritourism, and its connection to the cultural landscape, is a representative of community values.

Forord

Denne masteroppgaven endte opp med å være en god kombinasjon av all kunnskapen som universitetserfaringen har gitt meg, og har derfor blitt en fin avslutning på tiden min på Nygårdshøyden. Takket være menneskene rundt meg kom jeg igjennom prosessen, og er nå stolt over å være den første personen i familien som har en mastergrad ved universitetet.

Jeg vil takke informantene som stilte opp på intervju og som tok så godt i mot meg.

Jeg vil takke for gode faglige samtaler med Haci Akman, som har vært en inspirerende mentor opp i all medgang og motgang.

Jeg vil også gi oppmerksomhet til mine medstudenter på region- og regionalisering og kulturvitenskap, som har vært behjelpelige med faglig innputt.

Og Elise, min språkeksperter, skal takkes for gode kommentarer.

En spesiell takk går til Knut Grove for å alltid finne tid til å hjelpe. Han har vært en utrolig ressurs i skriveprosessen.

Sist men ikke minst vil jeg takke familien og Daniel m/svigerforeldre for god og kjærlig støtte som holdt meg gående da jeg var i ferd med å gi opp.

Trine Austigard
Bergen, mai 2014

Innholdsliste

1	Innledning	1
	Studiens formål og problemstilling	2
	Ryfylke – noen fakta	2
	Oppgavens oppbygging	4
2	Kulturhistorisk bakgrunn	6
	En konstruert region - avgrensning og utvikling	6
	Tilknytning til Nord-Jæren	7
	Landbruk, kultur og reiseliv	9
3	Metodisk tilnærming	12
	Informantutvalg	12
	Aktørdimensjonen	13
	Utfordringer i feltet	16
	Nærhet og distanse	17
	Å anonymisere i en oppgave om sted?	20
4	Teoretisk tilnærming	21
	Gårdsturisme og jordbrukets kulturlandskap	21
	Regionalt perspektiv	24
	Komplekse identiteter	26
	Gårdsturisme som verdi	30
	Autentisitet	33
5	«Bønder av hjarte»	35
	Gården i endring	35
	Utvalgt fortid	39
	Kulisse eller virkelighet	41
	Bondegården som symbol på ruralitet	44
	Bondegården versus bygården	47
6	Verdier i kulturlandskapet	49
	Fortid, tilhørighet og kulturlandskapet	49
	Vertskapsrollen og kunnskapsformidling	50

	Gårdsturisme og bærekraftig utvikling	54
	Vern gjennom bruk	57
	Fremtidsregionen Ryfylke	60
	Økonomisk verdiskapning	62
	Gårdsturisme, identitetsverdi og regional utvikling	63
7	Avslutning	67
8	Appendix	70
	Appendix 1 Intervjuguide – offentlige aktører	70
	Appendix 2 Intervjuguide – private aktører	72
	Appendix 3 Informasjonsskriv med samtykkelapp	74
9	Litteraturliste	76

1 Innledning

«Ryfylke byr på moglegheiter for den som er kreativ og tenkjer nytt. Naturgjevne ressursar inviterer til satsing og investering for ei framtid i Ryfylke.» (Ryfylke IKS, 2014)

Min bakgrunn fra studier innenfor markedsføring og turisme i Australia vekket en interesse for næringsliv og kultur, og gjorde kombinasjonen gård, turisme og attraktive lokalsamfunn et tema med mersmak. Denne sammensetningen av fagområder er interessant ut i fra et kulturvitenskapelig perspektiv, fordi det har oppstått en revitalisering, romantisering og en kommersialisering av bondekulturen. Temaet er også interessant i et regionalt perspektiv, med tanke på hvordan småbruket blir en brikke i en større regional stedsoppbyggingsprosess hvor regionale særtrekk blir vektlagt for å formidle et attraktivt lokalsamfunn. Motivasjonen for dette temaet oppstod gjennom denne fasinasjonen for hvordan gården står så sentralt i distrikt Norge som den gjør, selv om tallet på bønder har sunket drastisk etter andre verdenskrig. Som odelsjente fra Ryfylke ble perspektivet på gården som en ressurs viktig, fordi det å drive et småbruk i dagens Norge er krevende på mange måter og innebærer en livsstil som ikke alle er komfortable med.

Det finnes mange eksempler på at småbruk blir stående og forfalle, som et sår i landskapet som lengter etter liv (Lønning et al., 2013). I dagens konkurrerende landbruksliv har bruk av turisme blitt en overlevelsesstrategi for små gårdsbruk i distriktene (Forbord et al., 2012:11-16). Gårdsturismen blir sett på som en alternativ retning i den pågående omorganiseringen av landbruket (Mehmetoglu, 2007:253). Som et middel kan bondekulturen og kulturlandskapets muligheter føre til verdiskaping og gjøre små samfunn levedyktige. Norsk bonde- og bygdeliv ser verdien i å bruke gården på nye og kreative måter for å generere levende kulturlandskap. Kulturlandskapet, med utgangspunkt i bondekulturen, blir sagt å være et verktøy for å få frem «mystikken» rundt landliv, og kan selges som et opplevelsesprodukt. Gårdsturisme som fenomen er derfor et aktuelt felt å rette lyset på. Spesielt fordi den inviterer til en ny forståelse av bondekulturen som er så etablert i norsk kulturarv. Denne næringsveien viser til en ny overgang for bondegården. Den

inviterer til nysgjerrighet rundt hva som skjer når en tradisjonell næringsvei mister sin opprinnelige funksjon. Hva sier denne endringsprosessen om samfunnet, og hvordan kan gårdsturismen være en verdi for samfunnet?

Studiens formål og problemstilling

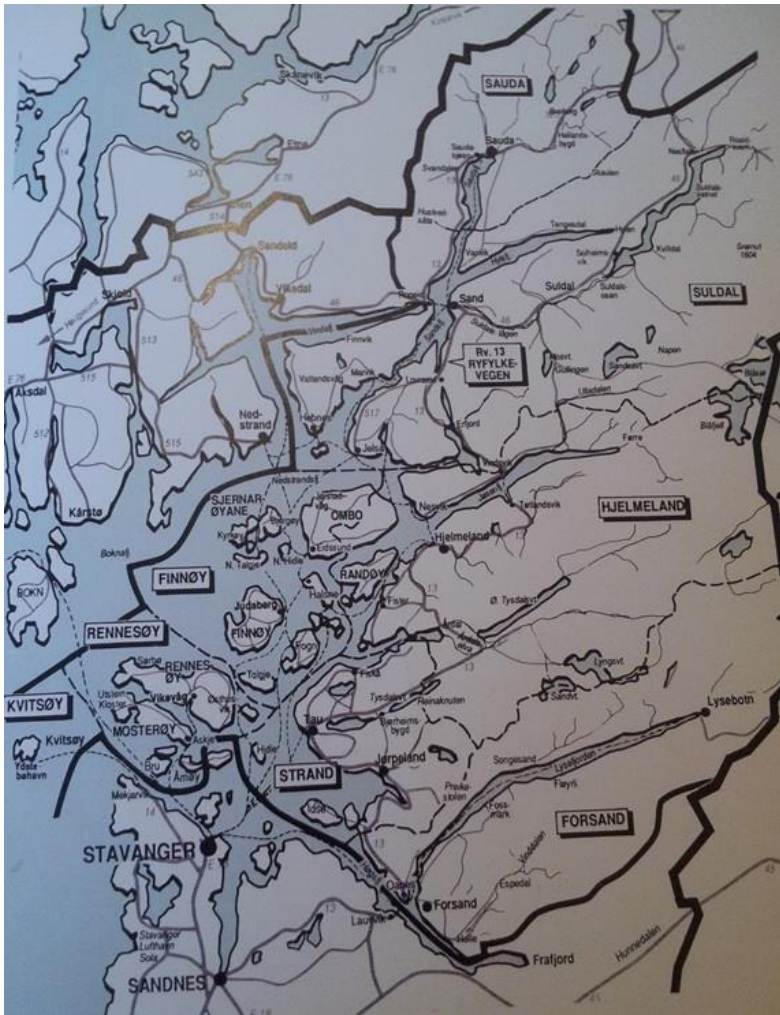
Denne studien vil fokusere på hvilke verdier som er knyttet til småbruk og hvordan gård kan brukes som ikke bare skaper av konkrete materielle produkter, men som et immaterielt opplevelsesprodukt i seg selv. Her er det snakk om en del av lokalhistorien som blir valgt ut til å fortelles, og andre deler av historien som blir valgt bort. Det er interessant å se hva dette utvalget kan si om verdisyn? Det er også interessant å få med seg hva alternativ bruk av gården ut over tradisjonell råvareproduksjon har å si for kulturlandskapet i en tid der mange småbruk blir truet av nedleggelse. Masteroppgaven kommer til å ta for seg Ryfylke og et utvalg av gårdsturismen der. Jeg vil utforske hvordan gårdsturismen passer inn i den regionale identiteten. Viktige vinklinger vil for eksempel være hvordan småbruket blir oppfattet av ulike aktører innenfor offentlig og privat sektor? Har de samme oppfattelse av hva småbruket bidrar med som ressurs og potensial for fellessamfunnet? Jeg er på jakt etter en beskrivelse av gårdsturismens verdi i Ryfylke og om disse representerer verdier som også kan overføres til regionens fremstilte verdier. Disse underproblemstillingene leder frem til hovedproblemstillingen: hva er gårdsturismens bidrag og rolle for regional utvikling og stedsidentitet?

Ryfylke – noen fakta

Jeg vil ta utgangspunkt i Ryfylke i Rogaland. Siden oppgaven skulle ha et regionalt perspektiv ble det naturlig for meg å velge den regionen som jeg har vokst opp og er kjent i. Det oppstår et nytt forhold til hjemstedet ditt når du flytter bort. Det gjorde meg nysgjerrig på regionen på en ny måte. Ryfylke har også vært interessant å se på fordi det ligger i et vestlandsfylke med kontraster i jordbruket. Landbruket på Jæren er ulikt i forhold til Ryfylke, som ikke har de lange og flate slettene. utfordringer oppstår i en region som ikke er naturlig tilpasset det store, industri-rasjonelle landbruket som er lettere å få fortjeneste av. Det var essensielt å velge en region i Norge som var preget av distriktsbebyggelse. Ellers kunne problemstillingen like så godt vært

tilpasset flere distriktsregioner i landet, ettersom en kan finne flere lignende regioner. Valg av region er nødvendigvis ikke så sentralt for oppgaven fordi området blir brukt som et eksempel mer enn et unikt tilfelle. Ryfylke er ikke alene om disse utfordringene knyttet til nedgang i jordbruket, og derfor kan denne tematikken også overføres til andre distriktsregioner i Norge.

Administrativt inneholder Ryfylkeregionen 3 øykommuner og 5 fastlandskommuner; Finnøy, Kvitsøy, Rennesøy, Sauda, Suldal, Hjelmeland, Strand og Forsand. Regionen ligger i Rogaland fylke, og er en av fem regioner i Rogaland fylke (se kart nedenfor). Fra 1960 til 1993 økte folketallet i Ryfylkekommunene fra 26 200 til 29 500, altså med 12% (Ryfylkemuseet, 2003:103), noe som viser til en vekst. Noen av kommunene opplever en økning i folketallet, andre tilbakegang. Landbruk, vannkraft og industri har vært de viktigste næringene i regionen de siste 100 årene. I de seneste årene har det vært en tendens til at nye næringer blir mer og mer dominerende. Veksten innenfor reiseliv, havbruk, sand og steinindustri er stor.

(Kart over Ryfylke hentet fra: Høibo og Tjeltveit, 1989:127)

Oppgavens oppbygging

Jeg vil videre legge frem oppgavens struktur gjennom en kort presentasjon av hvert kapittel og deres innhold. Neste kapittel tar for seg bakgrunnsinformasjon som kort dekker Ryfylkeregionens innhold og utviklingshistorie. Dette er i hovedsak et kapittel som er til for å opparbeide en innsikt i den valgte regionen og koblingen som Ryfylke har til reiseliv- og landbruksnæringen. Dette kapittelet vil gi en kontekst til den videre diskusjonen rundt Ryfylkeregionen. Kapittel 3 og 4 behandler metode og teori. I metodekapittelet legges den valgte metoden frem, og utfordringer knyttet til feltarbeidet blir diskutert. I teorikapittelet gis en innføring i relevante ideer og tenkning rundt regionalisering, identitet og verditeori. Autentisitet vil bli koblet opp mot gårdens endringsprosess fra gård til gårdsturisme. Kapittel 5 og 6 er analysekapitler som tar

for seg funn som ble gjort i forbindelse med innhentet empiri, og knytter det opp mot teori og problemstillingens diskusjon. Kapittel 5 tar hovedsakelig for seg gårdsturismens effekt på stedsidentitet i Ryfylke. Kapittel 6 vil belyse gårdsturismen som en verdi for, og innvirkning på, regional utvikling. Det siste kapittelet vil gi en oppsummering av masteroppgavens funn, og diskusjonen rundt dem.

2 Kulturhistorisk bakgrunn

For å forstå og kunne si noe om gårdsturismen og tilstanden i Ryfylke i dag så er det nødvendig å kikke bakover i tid. Ved å belyse hva Ryfylke er bygget på, kan gi en dypere forståelse for regionens identitet. Dette kapittelet er ment til å gi en innsikt i relevante deler av Ryfylkeregionens historie og hvilke fokusområder som har vært viktige for den regionale utviklingen. En videre diskusjon vil ha fordel av en slik tidligere fremstilling av regionen.

Avgrensning og utvikling

Ryfylke stammer fra begrepet *Rygjafylket*, som fra tidlig av omfattet det som nå er Rogaland. I nyere tid har Ryfylke blitt knyttet til landskapsområdene nord og sør for Boknafjorden. Ryfylkeregionen var et resultat av en bygningslov fra 1965 da en skulle dele Rogaland inn i fungerende geografisk avgrensede områder med krav om regionale oversiktsplaner. Mye har skjedd siden 1965, og en fellesnevner for regionen er uvisst ettersom navnet blir brukt på utallig vis. Det er likevel ikke tvil om at det i det hele tatt finnes et Ryfylke i dag, selv om historien viser at samarbeidet innad om utvikling av regionen ofte har blitt dratt i ulike retninger. Det er likevel enighet om at det eksisterer en «indre» fellesskap som er historisk betinget, og som er tilstrekkelig for et fremtidsrettet og byggende arbeid (Ryfylkemuseet, 2003). I denne masteroppgaven vil jeg bruke Hans Kjetil Lysgård definisjon på regioner som «en gruppes kollektive historie, representert ved forestillingen om samfunnets institusjonaliserte sosiale praksiser knyttet til et område» (Lysgård, 2007:87).

Ryfylke eksisterer både som en politisk-administrativ region og en identitetsregion. Ryfylke fungerer som en administrativ-politisk region fordi regionens opprinnelige formål var skapt av et tiltak fra fylkeskommunen. Regionavgrensningen ble ment til å være som en geografisk avgrensning i forbindelse med politikktutforming. Ryfylke har også en fungerende rolle som en kultur- og identitetsregion, fordi den blir brukt i relasjon med et geografisk område som man hører hjemme i og som man bruker for å fortelle andre hvem man er og ikke er. Ryfylke har også en lang historie som område før den administrative inndelingen i 1960-årene. Den politisk-administrative inndelingen fungerer som en ramme for regionen, kulturen og historien er regionens innhold. Kulturen og historien til Ryfylke blir forstått som «limet» som holder regionen

samlet. Jeg har valgt å ta for meg Ryfylke som en identitetsregion, men i lys av en forståelse av Ryfylke som en politisk region som driver med næringsutvikling og annet relatert politisk arbeid.

Administrativt har kommunene som definerer seg som Ryfylke-kommuner samarbeidet formelt. Samarbeid i dag hentyder til å være basert på et grunnlag der de gjeldende partene har felles mål, ikke felles geografisk avgrensning. Ryfylke har på mange måter blitt et varemerke og en overskrift som mange bedrifter og organer bruker i dag, og ikke nødvendigvis et begrep for å beskrive et nøyaktig område. Reisemål Ryfylke er et eksempel på et slikt organ. Reisemål Ryfylke er et halv offentlig bedrift som driver med markedsføring av regionen mot turister. Fastlandskommunene er bundet sammen av Ryfylkeveien, som ble etablert i 1965, og ble et bindeledd for de indre delene av regionen. Ryfylke slapp å opprette regionalplanråd etter bygningsloven, men utnevnet en interkommunal samarbeidsnemnd som skulle ta for seg regionens fellesoppgaver. Etter 1965 har samarbeidet endret og utviklet seg. I dag er Ryfylke Interkommunale selskap bindeleddet for regionen. De har en visjon om å utvikle og styrke ryfylkeidentiteten, og holde regionen samlet. Ryfylke IKS skal fremme et interkommunalt samarbeid med Ryfylke som utgangspunkt. Daglig leder for Ryfylke IKS trakk frem næringsutvikling og kompetanseutvikling som noe som de har tatt grep om. Der trekker de frem fire næringer; havbruk, landbruk, elkraft-produksjon og reiseliv, som de største næringene i Ryfylke. Alle disse næringene blir trukket frem som regionale i den forstand at de problemstillingene som eksisterer innenfor disse næringene er særegne i Ryfylke og andre enn de som er på Jæren og på Haugalandet. Ryfylke IKS har en vertskapsrolle for disse næringene.

Tilknytning til Nord-Jæren

I 2013 meldte Finnøy seg ut av det nåværende samarbeidet, Ryfylke interkommunale selskap (Ryfylke IKS), og det består nå av fastlandskommunene Sauda, Suldal, Hjelmeland, Strand og Forsand. Øykommunene har hele tiden hatt en draging mot Stavangerregionen. Dette har mye med hvordan kommunikasjonen har endret seg fra å ha tilknytning til de indre delene av Ryfylke gjennom et mangfold av hurtigruter og ferjer, noe som ikke lenger er gjeldende. Rennesøy og Kvitsøy har i dag bedre

tilgang til Nord-Jæren gjennom korte ferjestrekninger, broer og tunneller. Mange pendler til og fra oljehovedstaden for å arbeide. Rennesøy har hatt en veldig utvikling de siste årene, og er en av de rikeste kommunene i landet i dag på grunn av tilknytningen til byen.

Etablering av et naturlig regionsentrum i Ryfylke var utfordrende. Mange mente at alle kommunene strekte seg mot Stavangerregionen som et sentrum, og at en dermed kunne se Stavanger og Ryfylke under ett. Flere ganger har tilknytningen til Nord-Jæren og Stavanger blitt nevnt, i mangel av et mer konkret samlingspunkt for regionsrettet arbeid. På et punkt var det også snakk om å opprette et Ryfylkesenter i Stavanger, som hadde som mål å profilere regionen, men det ble aldri en realitet. Et sterkt engasjement har blitt rettet mot å knytte Ryfylke til Nord-Jæren gjennom ferjefri veistrekning. Ryfylke har tilknytning til Nord-Jæren på flere måter. Flere av informantene refererer til Ryfylke som rekreasjonsområdet til Stavanger. Det vakre og varierte natur- og kulturlandskapet tiltrekker pengesterke personer fra oljeindustri-regionen Stavanger. Nærheten til byen er viktig å poengtere for informantene, både i forhold til at en vil kunne ha mulighet til å reise til byen og i forhold til at det skal være enklere tilgang for folk å komme inn til Ryfylke.

Grunnet det karrige landskapet har samferdsel og kommunikasjon vært et viktig arbeidsmål for den regionale utviklingen. Båtliv ble erstattet med billiv, og Ryfylkesamarbeidet har ført til utbygging av veier, tunneler og broer. Men «Ryfylkeveien ga ikke det løftet verken for jordbruket, industriutviklingen eller reiselivet som en hadde håpet på» (Ryfylkemuseet, 2003:83). Den har nå fått status som nasjonal turistvei, og en har arbeidet for dens mulige positive påvirkning på reiselivet i Ryfylke gjennom blant annet *regionalplan for areal og transport i Ryfylke 2011-2023* (Rogaland Fylkeskommune, 2011a). Veien skal gi samhørighet mellom småbygdene og tiltrekke besøkende. Det nyeste på agendaen er den etterlengtede Ryfast-tunnelen som skal knytte Ryfylke til Stavangerregionen. Det er mye positiv diskusjon rundt hvilken effekt regionen vil ha av Ryfast, spesielt knyttet til muligheter for næringsutvikling, utbygging av arbeidsplasser og hvilke fordeler turistsektoren i Ryfylke får av å være en bynær region.

Landbruk, kultur og reiseliv

Stavanger næringsråd var tidlig ute med å ta initiativ til utviklingen av turismen i Ryfylke, men mye tydet på at det var lettere å samle engasjement rundt utviklingen av primærnæringer som jordbruk. Fra gammelt av var regionen et typisk vestlandsk fiskebondesamfunn. I siste halvdel av 1800-tallet gikk mange bønder over til husdyrhold. Landskapet gjorde det enkelt å holde dyrene på grunn av de rike fjellbeitene og et mildt fjordklima som førte til at flere kunne ha dyrene gående ute store deler av året. Hamskiftet i jordbruket, med mekanisering og effektivisering, endret kulturlandskapet i Ryfylke. Flere gikk fra selvforsynt jordbruk til å selge varene sine. Utviklingen førte til fokus på gressdyrking, produksjon av kjøtt, melk og smør. Landbruket da som nå var preget av høy arbeidsintensitet og lite lønnsomhet, og etter andre verdenskrig forsvant mange av de små brukene som enten ble kjøpt opp eller leid ut til nabogårder. Jæren har alltid stått i kontrast til Ryfylke, når det gjelder næringsutvikling. Jæren har opplevd en rivende utvikling innenfor jordbruk, i industrien og i tertiærsektoren. Jæren blir ofte regnet som selve maskineriet i norsk jordbruk, og mye tyder på at den raske effektiviseringen og utviklingen der smittet over på bønder i Ryfylke som ville ha større bruk og høyere intensitet i jordbruket sitt. Det er en vanskelig utvikling å følge for Ryfylke, der de små brukene er karakteristiske for jordbrukslandskapet. Mye av grunnen til at Ryfylke ikke har gått under på grunn av sentralisering er nok distriktpolitikken som blomstret i 1970-årene. En optimisme oppstod, og tiltak gjorde det lettere å bo og arbeide i utkantstrøkene. I landbrukspolitikken skulle landbruk være et virkemiddel for å opprettholde et desentralisert bosettingsmønster.

Tilstanden i dag er noe annerledes. I dag arbeider ryfylkinger i offentlig eller privat tjenestesektor. Mange arbeider også i oljeindustrien, som gjør tilknytningen til Stavanger sterkere. Flere bønder er i dag deltidsbønder, med annet arbeid ved siden av. Familiegården er erstattet med en ensom arbeidsplass for bonden. Næringsmessig kan Ryfylke deles inn i to grupper. Fjord- og øy-Ryfylke (Suldal, Hjelmeland, Forsand, Kvitsøy, Rennesøy og Finnøy) og industrikommunene Strand (Jørpeland) og Sauda. I følge en undersøkelse som nylig ble gjort for å kartlegge hva Ryfylke er, så kom det frem at sau er et nøkkelord da folk ble spurt. Dette reflekterer at selv om andre næringer i Ryfylke i dag er mer gjeldende så eksisterer det

fremdeles et syn på regionen som en distriktsregion særpreget av landbruk som primærnæring og en utpreget landlig livsstil.

I oppstartsfasen for Ryfylkesamarbeidet i 1960-årene var ikke tanken om at turisme kunne være en del av primærnæringen og ha tilknytning til landbruket, gjeldende. Ryfylke er et friluftsområde hvor mange kommer til i en flykt fra et forurenset urbant liv for å finne «det gode livet» på landet. Dette er noe som viser seg i de mange hyttene, fokus på natur og de etablerte turstiene. Boknafjorden har hatt en sentral rolle i Ryfylke sin historie, med fortellinger om båtliv og grønne fjorder med dyrkede marker og dyrehold. I første del av 1900-tallet var det vanlig i Ryfylke å ha feriefolk boende på gårdene. For mange ga leie av rom en ekstrainntekt i vanskelige økonomiske tider. Byfolk har i flere tiår feriert og brukt sommertidene sine på idylliske småsteder i Ryfylke. Slik sett er turisme knyttet til gård ikke et fremmed fenomen i denne distriktsregionen.

I 1960-årene var det viktig å utvikle næringslivet for å hindre fraflytting og skaffe nye arbeidsplasser. Effektivisering var et hovedmål. Flere av Ryfylke-kommunene prøvde å satse på industriutbygging. Energikraftverk og sand var vellykkede satsinger, men utvikling av det effektive stor-jordbruket i karrige Ryfylkelandskap har ikke vært like vellykket alle steder. Det ble klart mange steder at det ikke kunne bli slik som det var på Jæren, det måtte satses på andre ting. I slutten av 1980-årene ble fokuset på kulturelle særtrekk og tradisjoner en del av det regionale utviklingsarbeidet i Ryfylke. Ryfylkesamarbeidet ble brukt til en felles profilering og markedsføring av regionen innad og utad. I 1986 ble et kulturutvalg opprettet der kultur ble sett på mer som et instrument eller et middel for å oppnå andre mål i motsetning til at den kun hadde en egenverdi. Kulturutvalget ville markere Ryfylke gjennom å fremheve særtrekk ved kulturen, noe som nok har ført til en oppbygging av det bildet vi har av Ryfylke i dag og som har vært med på å gjøre regionen attraktiv for besøkende. En skulle forsterke Ryfylke som en identitetsregion og få fart på turismen. Resultatet av utvalget ble en praktbok; *Ryfylke - liv og landskap* (Høibo og Tjeltveit, 1989). 3 år senere kom *Ryfylkevegen – Kulturhistorisk vegbok* (Høibo et al., 1992), som var ment som en veiviser for de som ville ha mer informasjon om Ryfylke og stedene langs veien. Etableringen av et kultursenter markerte viktigheten kultur hadde for positiv utvikling i regionen. Visjonen med denne stiftelsen var å «utvikle og ta i bruk kultur som virkemiddel for å skape en spennende

og aktiv region, og fremme trivsel, velferd og helse» (Ryfylkemuseet, 2003:117). En hadde et håp om at ettervirkningene av opprettelsen av et slikt senter skulle gjøre Ryfylke mer attraktivt. Verving av bygdetun og kulturminner for etterslekten har også stått lenge på agendaen i Ryfylke, med initiativ fra Rogaland folkemuseum. Senere kom et eget regionsmuseum på banen.

Å ta i bruk kultur for å oppnå regionale mål i Ryfylke har stort sett dreid rundt oppretting av kulturutvalg, kunstlag, museumsarbeid og festivalaktivitet, og dets betydning for den regionale utviklingen. En kan tenke seg at gårdsturismen har en plass i denne utviklingen av landbruksnæringen og reiselivet i Ryfylkeregionen. En kan kanskje her snakke om et instrumentelt kultursyn der en kan legge til rette for utviklingen av et marked, av kulturturismen og av kulturindustrien. Den spesielle kulturutviklingen i Ryfylke skjer samtidig som Jæren stadig utvikler seg og får en mer dominerende plass i norsk landbruk. Alternativ bruk av gårder og fokus på entreprenørskap gjennom ulike hjelpetiltak på 90-tallet blir en slags erkjennelse av at storjordbruket og masseutviklingen av industri ikke fungerer i alle regioner. Ryfylke har begynt å ta for seg mer og mer de potensialene som kultur og historie kan ha for verdiskapning. Hvordan turistnæringen, og gårdsturismen, bruker disse potensialene i Ryfylke er noe som masteroppgaven kommer til å drøfte videre.

3 Metodisk tilnærming

Dette kapitlet tar for seg valg av metode og hvilke konsekvenser det fikk for mitt feltarbeid. Å forske på sted byr på metodiske og etiske utfordringer, spesielt på grunnlag av at jeg valgte å ta for meg regionen som jeg vokste opp og er kjent i. Jeg vil videre også reflektere over hvilken betydning min rolle hadde for feltarbeidet og hvilke situasjoner som oppstod som ble viktige å reflektere over.

Jeg har valgt å bruke kvalitativ orientert metode i mitt feltarbeid. Valg av metode var preget av min kulturvitenskapelige bakgrunn. Kvalitativ metode blir mye brukt i kulturvitenskapen og etnologien, hvor man henter inn empiri fra et lite utvalg av informanter ved bruk av intervju. Det var viktig for oppgaven å finne ut hvordan informantene oppfatter verden og sin situasjon. Gjennom det kvalitative forskningsintervjuet ville jeg oppnå en unik kontakt med informantene og ta del i deres oppfatninger og meninger på en interagerende måte.

«Det kvalitative forskningsintervjuet søker å forstå verden sett fra intervjupersonens side. Å få frem betydningen av folks erfaringer og å avdekke deres opplevelse av verden, forut for vitenskapelige forklaringer, er et mål» (Kvale et al., 2009:21).

Det var vesentlig å bruke det kvalitative forskningsintervjuet fordi det var viktig at fortellingen skulle stå sentralt i oppgaven. Målet med intervjuene er å oppnå et variert og nyansert bildet av problemstillingen.

Informantutvalg

Feltarbeidet mitt endte opp med å inneholde ulike kulturvitenskapelige metodiske tilnærminger. Jeg har hatt bruk for eksterne kilder utenom internkildene som består av mine intervjuinformanter. Feltobservasjon ble også brukt for å opparbeide en kontekst rundt masteroppgaven. Disse observasjonene bestod av et besøk på Litunet, et bevart gårdstun forvaltet av Ryfylkemuseet, og inntrykk på den årlige Norsk frukt- og laksefesten i Hjelmeland kommune.

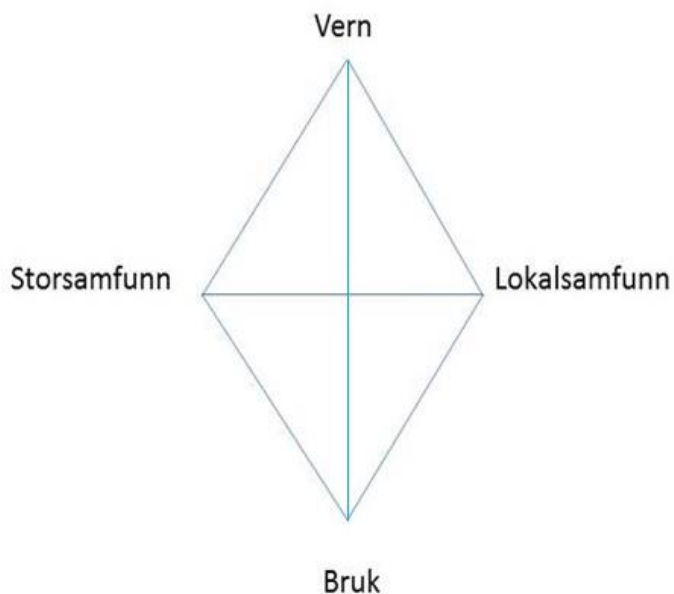
De eksterne kildene tok mye form av skriftlige dokumenter som ble nyttige å studere for å få en innsikt i Ryfylke som region. Jeg har brukt diverse lokale turistskrift, kommunale nettsider som formidler Ryfylke, bygdebøker og bøker om Ryfylke. Tanken er at ved å se på hvordan Ryfylke markedsfører seg gjennom ulike skriftlige medium vil jeg oppnå en forståelse for tankene om stedet, og få et bedre grunnlag for videre refleksjoner rundt hvilken rolle gården og landlivet spiller inn i budskapet omkring den regionale identiteten. To bøker som har vært viktig for min drøfting er *Ryfylke – liv og landskap* og *Folk i Ryfylke – tema: Ryfylke* (Høibo og Tjeltveit, 1989, *Ryfylkemuseet*, 2003). Deres innhold preger synet på Ryfylkeregionen.

De interne kildene har hatt størst betydning for min videre drøfting. Da problemstillingen min var klar brukte jeg en del tid på å tenke igjennom hvem og hvor mange som skulle intervjues. Utvalget kan betraktes som en ekskluderende prosess, hvor noen blir inkludert gjennom å få en «stemme» og andre ikke blir hørt. Jeg var på leit etter personer med tilknytning til Ryfylke, gårdsturisme og landbruk. Det ble tidlig viktig for meg å avgrense og spesifisere omfanget av masteroppgaven. I følge boken Alver og Øyen i *Forskningsetikk i forskerhverdag*, vil forskeren i utgangspunktet gjerne «peile seg inn mot de ganske få informanter som forutsettes å ha spesiell innsikt i det temaet forskningen er innrettet mot og bruke langt mer tid og gå betydelig mer i dybden gjennom samhandling med den enkelte informant» (1997:131). Informantene ble derfor valgt ut ut i fra hvem som kunne gi meg best innsikt i problemstillingen, hvem som best kunne kaste lys over tematikken. Målet med en kvalitativ orientert undersøkelse er gjerne å ta for seg få informanter for å få en bedre forståelse for deres unike verden og livssituasjon. Mitt mål var å få en god kontakt med informantene slik at de interessante historiene ville komme frem. Aktørperspektivet ble brukt som en veiledning for det endelige informantutvalget.

Aktørdimensjonen

Aktør blir definert som en person som opptrer eller er deltaker. Aktørperspektivet blir mye brukt i sammenheng med konfliktprosesser og maktutøvelse, ofte i en politisk setting. En aktør kan også beskrives som en part i en sak. Aktørene handler på bakgrunn av egne preferanser. Ulike aktører har derfor ofte motstridende verdier

rundt temaer som gjør dem utsatte for konflikter med hverandre. Aktørene kan ha forskjellige mål og interesser som skaper konflikt. Eli Heiberg bruker aktørdimensjonen når hun diskuterer konflikter ved vern og bruk av kulturlandskap, presentert under i figur 1.

Figur 1. To konfliktdimensjoner ved planlegging i kulturlandskapet (Heiberg, 1999:98).

Hun bruker her lokalsamfunnet opp mot storsamfunnet, som hun også poengterer at kan være en region. Storsamfunnet ser på kulturlandskapet som noe som mange har rett på. Lokalsamfunnet, som Heiberg henviser til kan være grunneiere, ser på kulturlandskapet som noe som tilhører de som bor der. Lokalsamfunnsaktørene representerer derfor et mer personlig og individuelt synspunkt, og fungerer som private aktører. I figur 1 blir vern og bruk av kulturlandskapet satt opp som motstridende konflikter. Storsamfunnet er interessert i å sikre allmenne interesser, mens lokalsamfunnet gjerne er opptatt av å kunne bruke og ha rådighet over egne områder. Slik kan vi da trekke tråder til gårdsturisme, og hvordan storsamfunnet og lokalsamfunnet gjerne vil se på denne typen næringsvei med ulike vinklinger. Ut i fra disse tankene om et aktørperspektiv kom jeg frem til hvordan jeg kunne dele informantene inn i to kategorier; offentlige aktører og private aktører. Med et aktørperspektiv mener jeg å se på informantene som to parter som påvirker samme

sak, men som har ulike interesser. Begge informantgruppene har en påvirkningskraft på Ryfylke som region. Det offentlige påvirker for eksempel hvordan stedet blir oppfattet utenifra. Informantene fra det offentlige nivået vil snakke på vegne av storsamfunnet, i dette tilfellet vil de derfor være representanter for regionsamarbeidet Ryfylke. Private personer, med sine liv i lokalsamfunnet, påvirker hvordan stedet blir oppfattet gjennom sine levde sosiale praksiser på stedet. Samspillet mellom disse to aktørene er aktuelt for masteroppgaven for å gi en innsikt i konfliktdimensjonen rundt jordbrukets kulturlandskap. Gjennom det kvalitative forskningsintervjuet prøver jeg å rekonstruere hvordan symbolske former (tekster, handlinger, uttrykk) blir tolket og forstått av ulike aktører. I min oppgave er det aktøren som blir iaktatt og gir meg et innenfraperspektiv.

Fem informanter ble brukt som interne kilder, og deres kunnskap rundt temaet ble innhentet ved utførelse av fire kvalitative forskningsintervju. De to første informantene innenfor private aktører er representanter fra gårdsturismesektoren. De er et eldre ektepar der begge har hatt arbeid i andre sektorer enn landbruket. De har voksne unger som har flyttet ut. De tok over familiegården relativt sent, og bodde opprinnelig i flere år i bystrøk. Gården er plassert i et landbruk- og friluftsområde med spredt bebyggelse i relativt stor avstand fra nærmeste tettstedssentrum. Den andre private aktøren er også gårdsturismedriver. Før gården ble kjøpt var han kontorarbeider, og han og konen er tilflyttere fra bystrøk. Å ha en tilflytter i informantutvalget var interessant for problemstillingen. En tilflytter har lettere for å se lokalsamfunnet utenifra, distansere seg og være kritisk. Han bor og driver sammen med konen og har voksne barn. Gården er veiløs, der eneste tilgjengelighet til og fra er ved å gå i to timer eller ta båt. Gården ble kjøpt og har ikke tidligere tilhørt familien, noe som er interessant fordi det gir et annet utgangspunkt enn personer som arver familiegården.

Den første informanten innenfor de offentlige aktørene er daglig leder for Reisemål Ryfylke, sentrert på Hjelmeland i Hjelmeland kommune. Han bor og er oppvokst på Jørpeland i Strand kommune, som er et av to tettsteder i Ryfylke som har status som by. Han har bakgrunn i fra arkeologi ved universitetet i Bergen. Den andre informanten innenfor det regionale, offentlige nivået er daglig leder for Ryfylke IKS, sentrert på Hjelmeland i Hjelmeland kommune. Han har politisk bakgrunn og har tidligere vært ordfører i Sauda kommune. Informanten jobber med

næringsutvikling og omdømmebygging i Ryfylke, gjennom det interkommunale selskapet.

Utfordringer i feltet

Å få kontakt med informantene foregikk relativt enkelt. Jeg gikk frem ved å sende en mail der jeg presenterte meg selv og masteroppgaven, la ved informasjonsskriv (se appendix 3) og spurte om de var interesserte i å stille til intervju. Gjennom mail og deretter telefon arrangerte jeg fire intervju. Det ene intervjuet ble et gruppeintervju med mann og kone sammen, utendørs i deres private hage. To intervju foregikk på informantenes kontor. Det fjerde intervjuet foregikk utendørs på en privat terrasse. Jeg fant frem til informantene gjennom søk på internett og gjennom lokalkunnskap om aktuelle personer. I følge Bente Alver og Ørjar Øyen må forskeren selv, «ofte ved hjelp av stor oppfinnsomhet – eller informanternes nettverk, finne frem til de personer det er bruk for og som best kan kaste lys over den aktuelle problemstillingen» (1997:131). Bruk av eget nettverk ble aktuelt i form av at jeg allerede kjente til personer i fra hjemstedet mitt som drev med gårdsturisme, men hadde ikke et personlig forhold til dem. Jeg fikk bruk for min tilknytning til stedet ved at jeg presenterte meg som en del av befolkningen og henviste til kjente personer i fra min egen familie. Jeg opplevde å ha en fordel ved å være oppvokst på stedet da jeg skulle ta kontakt med mulige informanter. Selv om jeg ikke kjente informantene personlig på forhånd var det likevel sannsynlig at de kjente andre som har kjennskap til meg selv, eller vet hvem familien min er ut i fra etternavnet mitt. Diktafon og intervjuguide ble brukt som hjelpemidler under intervjuene, som jeg opplevde som problemfritt.

Noen utfordringer som dukket opp i feltarbeidet fikk meg til å reflektere over etiske sider ved mitt innhentingsarbeid og min egen rolle i feltarbeidet. Blant annet fikk jeg inntrykk av at det oppstod forventninger til meg som utvelger av informanter. Informantene og andre i min omgangskrets ga ved flere tilfeller råd om hvem jeg skulle snakke med. Dette reflekterer en sosial dynamikk i et lite samfunn der «alle kjenner alle». Noen er mer akseptert å bære på viktig kunnskap enn andre. For eksempel ble noen tiltalelser som «snakk heller med han enn henne, fordi han er mer interessant, hyggelig, jordnær, innforstått med lokal og sosial kunnskap, godtatt av

lokalsamfunnet, ikke en kynisk byråkrat, ikke en bedreviter, osv.», opplevd. Det ble derfor viktig å hele tiden tenke på å ikke ende opp med å miste mål og mening bak innhenting, og unngå å snakke med hundre personer og dermed også miste kvaliteten fremfor kvantiteten.

Nærhet og distanse

Å gjøre dybdeintervju er i praksis nytt for meg, selv om jeg gjennom studier har vært innom kvalitativ metodeteori flere ganger. Jeg ble tidlig introdusert for den kvalitative metoden, ettersom kulturvitenskapen som fagområde er veldig opptatt av metode. Innenfor kulturvitenskapen er metode viktig å reflektere over fordi den kvalitative tilnærmingen skaper en dypere nærhet til feltet enn kvantitativ tilnærming.

Forskningsetikk er aktuelt for min oppgave på grunn av min nærhet til forskningsområdet. Det var tidlig klart at min oppvekst i Ryfylke gjorde feltarbeidet utfordrende på flere måter. Jeg skulle undersøke min egen kultur, «mitt eget» samfunn, og kom opp i et dilemma mellom nærhet og distanse. Å være objektiv i et miljø som man er vant til å være subjektiv ble en omvendingsprosess. Til tross for dette ble min bakgrunn min styrke gjennom feltarbeidet. Flere av informantene var nysgjerrige på hvem (av befolkningen) jeg var og tilhørte, og jeg ble godt mottatt. Jeg opplevde at ved å henvise til min tilhørighet til Ryfylke så ble jeg ufarliggjort, og det skapte en tillit til meg som forsker. Distansen ble brutt ned på grunn av min tilknytning til stedet. Dette utartet seg på flere måter. Det kan tenkes at det er lettere å åpne seg for en «av dine egne». Informantene henviste flere ganger til min stedskunnskap og koblet meg til temaer som bolyst, stedsattraksjon, tilknytning til sted og Ryfylke som oppvekstområde og hjem. Jeg opplevde en følelse av at det at de kunne plassere hvem jeg var ut i fra hvilken familie og hvor jeg hørte til gjorde at det var lettere å få dem til å si ja til intervju. Nærheten gjorde det lettere å opparbeide tillit til meg som forsker/student, være mer åpne rundt temaet og mykne opp i en ellers stiv, formell og kunstig samtalesituasjon som intervju kan være.

Å komme på hjemmebesøk for en intervjusamtale åpner også for en mer avslappet atmosfære der distansen mellom informant og forsker/student blir lettere brutt. Å fjerne distansen kan være positiv i betydning at de gode fortellingene kommer frem. Men et slikt miljø kan lett gjøre skillet mellom intervjusamtalen og en

vanlig samtale uklar. I følge Erik Fossåskaret er forskerens ansvar å formidle kunnskap gjennom vitenskapelig fremstilling av en problemstilling. Dette krever en samhandling der relasjonen er middelet for å oppnå kunnskap, ikke målet slik som det oftest er i daglige samhandlinger. Dette skaper ulike forventninger til samhandlingen der forskeren utnytter interaksjonen ikke-gjensidig (Fossåskaret, 1997:258-259). Dette fikk konsekvenser ved at jeg i intervjuene måtte slite med å ikke være partisk, og lytte og observere mer enn å respondere til det informantene fortalte. Spesielt kom dette opp i forbindelse med at jeg selv var produkt av en familie som måtte legge ned gårdsbruket på grunn av utfordringene småbruk sliter med i dag. Det at jeg selv var utflytter fra regionen gjorde meg også veldig nært knyttet opp til problematikken rundt fraflytting og nedlegging som informantene beskrev med følelser. Jeg opplevde å bli den som ble spurt ut, hvor informantene brukte meg som en kilde til kunnskap om min faglige bakgrunn og personlige opplevelser og meninger tilknyttet til temaet. Det er lett å fort knytte seg til og bli påvirket av informantene på grunn av deres åpenhet og raushet i fortellersituasjonen. Det å ikke velge side, ikke være en kanal for frustrasjoner tilknyttet landbrukspolitik og å være objektiv på et felt som er nært, er noe som har vært i min bevissthet gjennom hele prosessen som masteroppgaveprosjektet består av.

Jeg opplevde også å bli tildelt, eller å gå inn i, ulike roller i feltarbeidssituasjonen. Jeg gikk fra å være en av lokalbefolkningen til å være forsker veldig raskt, og gikk ofte frem og tilbake mellom disse rollene når jeg deltok i lokalsamfunnet. Når feltarbeideren, gjennom produksjonen av kunnskap under et feltarbeid, søker deltagerstatus fører dette forskeren inn i etiske utfordringer. I følge Erik Fossåskaret er dette fordi forskeren utenifra tilsynelatende fremdeles ser ut som «et vanlig menneske» (1997:258). Interessante inntrykk kom for eksempel frem da jeg gikk på den lokale frukt- og laksefesten og da jeg besøkte Litunet, noe som ikke opprinnelig var ment som å være tilknyttet masteroppgaven, men ble det fordi det bidro til en kontekst til min tematikk. Et annet eksempel oppstod på den lokale bensinstasjonen, kjent for å være et møtested der man utveksler nyheter, hvor jeg overhørte tre lokale personer som slo av en prat. De snakket om en bekjent av dem som hadde latt være å vedlikeholde småbruket sitt og som ikke lenger var i stand til å ta vare på gårdsbyggene. De var alle enige om at det ikke skulle være slik og ga inntrykk for at det var flott at «problemet» var løst ved at en person nå hadde tatt på

seg vedlikeholdsarbeidet. Slike samspill var med på å utvide min kunnskap. Jeg fikk også mye nytte av gode samtaler over en kaffe med min farfar, som har mye kunnskap om det å leve og være bonde i Ryfylke før versus i dag. Forsker- og lokalpersonrollen kunne ikke bli slått av og på ved hjelp av en bryter, og formet dermed mitt feltarbeid på et vis som gjorde den ferdig innhentede kunnskapen innholdsrik. En annen etisk utfordring i feltarbeidet var å unngå at masteroppgaven beveget seg mot å bli kun positiv formidling av gårdsturismen i Ryfylke og Ryfylkeregionen uten å ha det kritiske blikket som er viktig å ha i forskningsarbeid. Bevissthet om valg av sted for intervjuene ble viktig i denne sammenheng. Det har med at noen omgivelser oppfordrer til mer formalitet enn andre. Faktumet at vi satt på kontoret til de offentlige informantene, og ved gården som er arbeidsplassen til de private informantene, kan være med på å forsterke den profesjonelle vinklingen i stedet for den personlige. Miljøet gjorde muligens at informanten snakket på bedriftens vegne, og ikke på vegne av seg selv. Pål Repestad (2007) tar opp hvordan eliten ofte skjærer seg mer mot forskning, fordi en kritisk rapport kan få negative konsekvenser for bedriften. Han snakker om forskningseffekten som innebærer at aktørene opptrer annerledes enn de ellers ville gjort, fordi de vet at de blir forsket på. «De vil kunne prøve å dempe ned sosialt kontroversielle handlinger og synspunkter» (ibid., 2007:43). Dette var ikke et problem i sammenheng med mine offentlige informanter ettersom det da var meningen å ha fokus på deres arbeidssituasjon. Det ble annerledes i forhold til informantene som drev med gårdsturisme. De er vant med å snakke om bedriften, det harde arbeidet og suksesshistorien i offentlige sammenhenger, noe som kunne ledet intervjuene jeg skulle gjøre inn på en feil bane i forhold til problemstillingen. For å unngå dette prøvde jeg å få informantene til å ikke snakke direkte siterende fra innholdet på nettsidene deres, blant annet fordi jeg ikke ønsket å være et PR-talerør. Det var viktig å få dem til å få frem de personlige fortellingene rundt temaet for ikke å gå i en såkalt «markedsføringsfelle» der det kun ble pratet om suksesshistoriene til den enkelte. Målet er å gå «under huden» på informantene for å få et nyansert og ekte innblikk i temaet, der utfordringer såvel som positive fortellinger knyttet til gårdsturisme kommer frem.

Å anonymisere i en oppgave om sted?

Diskusjoner om anonymisering og hensyn til informanten/-e er aktuelle for den kvalitative tilnærmingen fordi nærheten til feltet ofte gir personlige fortellinger som kan omfattes som sensitive opplysninger. Valget om å anonymisere var relevant for denne masteroppgaven fordi den tar for seg informanter fra små samfunn. Lokale samfunn er godt integrerte sosiale system, der gjerne befolkningen har kunnskap om hverandre i den kjente dynamikken: «alle kan alt om alle». Det er da god grunn til å reflektere over hvor vidt en kan anonymisere informanter i en studie om sted, selv om kvalitativ forskning oppfordrer til å anonymisere personopplysninger i hensyn til informanten (NESH, 2006, seksjon B). I min studie blir det vanskelig å anonymisere informantene, fordi beskrivelsen av stedet de bor på og arbeidet med turisme gjør at fortellinger rundt stedet de er bosatt blir lett gjenkjennbart for de i lokalbefolkningen som kjenner til og bor i området. Erik Fossåskaret konkluderer med at: «i somme tilfeller kan innholdet i materialet vere med på å avgjere om ein skal maskere stedet» (Fossåskaret, 1997:267). Å maskere stedsnavn i en masteroppgave om sted er ikke aktuelt. I mitt tilfellet ble ikke navnene på gårdene relevante, der det er *Ryfylke* som er indikator på stedet som er brukt. Unødvendig bruk av andre stedsnavn er derfor ikke inkludert på grunn av lite relevans for et eventuelt sitats budskap og meningsinnhold for problemstillingen. Fortellingene som kommer frem i analysen vil trolig besitte informasjon som avslører informanten for de med lokal steds kunnskap, men materialet vil ikke ha alvorlig sensitivt innhold, og hensynet til informanten vil likevel bli avholdt. Min konklusjon blir at så lenge en tar hensyn, har empati og handler etter informantenes premisser vil man ikke havne i et etisk urede. Slik endte jeg opp med å aidentifisere informantene. Det vi si at jeg ikke nevner de med navn, men beskrivelser av miljø og fortellinger kan gi indikasjoner på hvem disse personene er. De offentlige aktørene mine blir behandlet som representanter for deres arbeidsplass og ikke som privatpersoner. Informasjonen fra dem inneholder ikke sensitivt materiale, og de trenger derfor heller ikke å anonymiseres.

4 Teoretisk tilnærming

Teorien som vil bli fremstilt her er valgt ut på bakgrunn av problemstillingen, og skal brukes som en tilnærming til analyseringen av innhentet empiri. Temaet gårdsturisme og region er her koblet til stedsidentitet, forholdet mellom mennesker og regioner og forståelse av verdier og endringsprosesser knyttet til regioner og jordbrukets kulturlandskap. Gårdsturisme, jordbrukets kulturlandskap, autentisitet, regionalisering, identitet og verdi er sentrale begreper i masteroppgaven som vil bli presentert og forklart opp mot masteroppgavens tematikk. Masteroppgaven har et regionalt perspektiv som vil bli presentert her. Jeg vil også knytte gårdsturisme til teoretiske aspekter som skapelsen av regioner i form av regionaliseringsprosesser og identitetskonstruksjon.

Gårdsturisme og jordbrukets kulturlandskap

Gårdsturisme er et relativt nytt og trendy begrep, og sees på som et revitalisert fenomen i de siste tiårene. Det er et begrep som har hørt hjemme i felt med ulike grunnlag som for eksempel reiseliv, jordbruk og samfunnsutvikling. Å definere gårdsturisme er problematisk av flere grunner. Reiselivsforskerne Graham Busby og Samantha Rendle understreker at dette kan komme av det faktum at de ulike småskalabedriftene driver med aktiviteter som varierer kraftig, og at det derfor er vanskelig å kategorisere og kartfeste konkrete fellestrekk ved gårdsturismen (2000:635). Fremfor alt kan problemet med definering ha fotfeste i at gårdsturisme blir opplevd ulikt ut i fra hvilken sektor den blir innforstått i. Agronomer ser på turisme på gårder som en kategori innenfor gårdsaktivitetsmangfoldet, mens innenfor reiselivet blir gårdsturisme sett på som en sektor i seg selv. Gårdsturisme blir ofte også brukt synonymt med bygdeturisme. De fleste variantene av definisjoner av gårdsturismebegrepet poengterer at det er en operasjon som finner sted på en fungerende gård. Driverne på turismegårdene blir ofte beskrevet som guider og verter, og ikke nødvendigvis bønder. I de fleste tilfeller er driverne av gårdsturisme personer som opprinnelig har vært fungerende bønder, men som har forandret på arbeidsoppgavene. Jeg vil ta utgangspunkt i gårdsturisme som en gårdsopplevelse, med aktiviteter knyttet til gårdslivet og det levende og bebodde gårdsmiljøet. På mange måter er derfor reiselivsforskerne David Fennell og David Weaver sin

definisjon passende; «rural enterprises which incorporate both a working farm environment and a commercial tourism component» (1997). Elementet av bondekultur er viktig for turistopplevelsen, og gårdsturisme tar for seg formidling av denne kulturen. Relasjonen mellom gjest og vert blir sett på som den viktigste styrken til gårdsturismen, noe som gjør at de fleste holder seg på en liten skala og har få arbeidere utenom sine egne familiemedlemmer. Gårdsturisme har for det meste i forskningsrapporter og akademiske tekster representert en økonomisk inntekt utenom tradisjonell råvareproduksjon, og blir vist frem som en alternativ næringsvei for bonden (Slettehaug, 2007). I Norge har gårdsturisme ofte blitt sett på som en «løsning» på landbrukssektorens overlevelse i vanskelig topografiske områder for jordbruk som for eksempel fjord Norge. Gårdsturismen har derfor ofte fått et næringslivsrettet blikk i academia. Flere akademiske tekster og bøker har blitt utgitt i den ånden at en skal få en oversikt over denne typen næring gjennom å fremvise mulighetene som finnes i lokale ressurser og hva ressursene i ulike regioner består av (Slettehaug, 2007, Mehmetoglu, 2012, Mehmetoglu, 2007, Forbord et al., 2012, Rusten et al., 2007). Dette blir gjort for å få flere inn i et arbeid som skaper verdier i småsamfunn og bøkene og tekstene kan ligne mer på næringslivsrettede håndbøker for fremtidige innovasjonssjeler. Målsettinger innenfor distriktpolitikk er med på å påvirke forskningsretninger innenfor dette feltet. Statlig arbeides det mot å gjøre distrikts-Norge levedyktig og attraktiv, derfor blir forskning rettet mot entreprenørskap av blant annet typen gårdsturisme fremhevet som viktige perspektiver som fremmer distriktpolitikken. Kultur og turisme møtes derfor i et utviklingsperspektiv, der det er fokus på å skape levende samfunn og nye næringsveier. I århundre har det ikke vært et uvanlig fenomen å ha gjestebud inne på gårdene i Norge. Å ta inn personer som er på reise er en del av vår gjestfrihetskultur. I første halvdel av 1900-tallet var det heller ikke uvanlig å leie bort rom til folk som var på ferie i distriktene, spesielt er dette noe som er kjent på Vestlandet og i Hardangerregionen. Gårdsturisme ble allikevel et revitalisert fenomen i Norge i 70–80-årene på grunn av politiske endringer som førte til et fokus på tilrettelegging for alternativ bruk av gården. «Omtrent halvparten av dagens gårdsturismevirksomheter har startet etter år 2000» (Haugen et al., 2010). Begrepet *gårdsturisme* sies derfor å være av en nyere art enn selve fenomenet i seg selv. Busby og Rendle går så langt som å kalle det et nytt turisttilbud (2000). Med det mener de at gårdsturisme har gått fra å være bønder som tar inn overnattingsgjester/leietakere til å bli bønder som fungerer mer som verter/guidere

og som har tilrettelagt gården sin for å tilfredsstillte turister. I dag er det vanligere at «bøndene» har forretningsplaner og driver med ideutvikling, mer lik en hvilken som helst annen turistforretning.

Et annet begrep som også er viktig i denne masteroppgaven er *kulturlandskap*. Det var et begrep som uoppfordret ble nevnt av alle informantene, og er derfor et mye brukt begrep i min analyse. Begrepet er relevant for temaet gårdsturisme og regioner fordi bondegårdene har en stor plass i kulturlandskapet i Ryfylkeregionen, og gårdsturismen er inkludert i denne landskapstypen. I flere sammenhenger er bruken av begrepet kulturlandskap blitt problematisert på grunn av dets upresisitet fordi ulike nyanser blir lagt i begrepet (Jones, 2003). Ifølge Michael Jones skal begrepet *kulturlandskap* først ha vært i bruk i 1895 av den tyske geografen Friedrich Ratzel, som definerte det som landskap som er påvirket og formet av menneskelig aktivitet. Kulturlandskap kan bredt defineres som et landskap preget av mennesket, og vil dermed inkludere ganske stor del av landskapet i Ryfylke, ettersom få landskapsområder i dag kan sies å være totalt urørt av mennesker. Det finnes mange typer kulturlandskap, men i denne masteroppgaven vil jeg snakke om jordbrukets kulturlandskap. Ifølge kulturgeografen Michael Jones er jordbrukets kulturlandskap et utvidet interessefelt innenfor kulturlandskapsoppfattelsen som oppstod i 80-90 årene, hvor hensynet til kulturlandskapet kom inn som et fokusområde i norsk jordbrukspolitikk.

«Jordbrukspolitikken interessefelt ble utvidet utover produksjonsarealet til å omfatte også tilgrensede arealer som er preget av jordbruksdrift og som kan ha miljømessig betydning» (Jones, 1999:54).

Michael Jones påpeker her hvordan jordbrukslandskap ble aktuell i politikken på en ny måte. Dette landskapet ble sett i et mer helhetlig perspektiv, hvor det i forbindelse med å bli tilknyttet bondekulturen ble utvidet til å gå innenfor begrepet jordbrukets kulturlandskap.

Begrepet jordbrukets kulturlandskap inneholder også diktomien kultur - natur. Informantene brukte begrepet kulturlandskap i en betydning som tilsier et mer helhetlig syn på naturlandskapet og kulturlandskapet samlet. Disse to landskapstypene ble beskrevet som sammensatte miljøer og ikke to felt hver for seg, i den forstand at bondegårder ikke bare består av tunet og jordet, men også stølen

og heiområdene, strandkanten og sjøen, og menneskene som lever sine liv der. Dette er en multifunksjonell måte å se landskapet på, hvor man også tar hensyn til blant annet opplevelseskvaliteten som jordbrukets kulturlandskap besitter. Bonden er en sentral skikkelse i dette landskapet, og har en stor påvirkning på hvordan det blir formet fysisk og hvordan det blir oppfattet av andre. Derfor blir jordbrukets kulturlandskap også en fortelling om forholdet mellom mennesker og steder, og en fortelling om hvordan de påvirker hverandre. Slik blir landbruk og kulturarv bundet sammen. Daugstad et. al. trekker frem hvordan kunnskapen om forbindelsen mellom landbruk og kulturarv hovedsakelig er relatert til multifunksjonalitet-debatten, der studier fokuserer på hvordan forskjellige aktører kan oppfatte jordbrukslandskapet ulikt (Daugstad et al., 2006). Hun knytter det til en måte å se på noen aktører som «innsidere» (lik de private informantene) og andre som «outsidere» (lik de offentlige informantene). Daugstad binder jordbruk og kulturarv gjennom et syn på jordbrukets kulturlandskap som multifunksjonelt, der «multifunksjonelt» blir i denne konteksten sett på som «produksjon av andre verdier utover mat og fiber, inkludert kollektive produkter som kulturlandskap og kulturarv, biodiversitet, rekreasjonsmuligheter, rurale bosetninger og matsikkerhet» (egen oversettelse: Daugstad et al., 2006:2). I denne masteroppgaven vil jeg bruke denne forståelsen av jordbrukets kulturlandskap som et multifunksjonelt landskap som inkluderer bondekulturarven i Ryfylke. Gårdsturismen blir derfor en næring som viser hvordan jordbrukets kulturlandskap blir utnyttet på en slik multifunksjonell måte.

Regionalt perspektiv

Masteroppgaven har et regionalt perspektiv, noe som tilsier at den krever en tverrfaglig tilnærming. Masteroppgaven beveger seg derfor gjerne innom ulike fagdisipliner, og er preget av min bakgrunn innenfor reiseliv og kultur. Blant annet kan man trekke linjer fra tematikken i denne masteroppgaven til kulturgeografi, samtidig som kulturvitenskapen også er relevant påvirkning. Disse to fagretningene er spesielt inkludert med tanke på masteroppgavens fokus på tilknytningen mellom mennesket og regioner, og hvordan de samhandler. I denne masteroppgaven vil det regionale perspektiv være et utgangspunkt for, og en interessant mulighet til å kombinere kulturvitenskapens syn på mennesker og sted med kulturgeografiens syn på mennesker og sted.

Kulturgeografi er en fremgangsmåte til forståelsen av sted (eller *romlighet*) inkludert begrepene kultur og geografi. Her blir geografi sett på som noe abstrakt, og blir kombinert med kultur i den forstand at kulturliv ikke foregår i et vakuum, men i en kontekst. Regioner kan sees på som en geografisk kontekst som påvirker og blir påvirket av aktivitetene som foregår innenfor denne konteksten. Gårdsturisme blir en kulturell aktivitet som *finner sted* i en regional kontekst. Kulturgeografi søker etter å etterforske skjæringspunktet mellom kontekst og kultur, hvordan de samhandler og påvirker hverandre. Kulturgeografi tar for seg relasjonen mellom mennesket og landskap. Fagretningen ser blant annet på hvordan mennesker kan påvirke landskap i stedet for hvordan landskap påvirker mennesker. Gårdsturisme og landbruk er en form for menneskelig påvirkning på landskapet fysisk. Jeg problematiserer derimot hvordan gårdsturismen virker inn på synet og oppfattelsen av regioner. Kulturgeografien er et utgangspunkt for måten å se gårdsturismen på fordi dens tilnærming til sted tar for seg sporene i landskapet. Kulturgeograf Jon Anderson forklarer kulturgeografiens tilnæringsmåte slik: «It focuses on the materialities and meanings, the artefacts and affects, and the identities and intensities that come to define places as ongoing compositions of traces.» (2010:182).

Torunn Selberg poengterer at kulturvitenskapen lenge har hatt et nært forhold til det geografiske rommet (Selberg og Gilje, 2007:13). I motsetning til geografi, som ofte tar i bruk regionsbegrepet, har kulturvitenskapen forholdt seg mer til begrepet «sted». Kulturvitenskapen oppfatter «sted» som noe mer enn en geografisk plassering i rommet. «Steder skapes og omskapes av de narrative og materielle sammenhenger som gjør at vi identifiserer en lokalitet som sted» (ibid., 2007:19). Selberg viser her til at steder «skjer» gjennom at de formes av de hendelser og aktiviteter som har funnet *sted*. Stedskonstruksjon foregår i denne sammenhengen i en utvelgelsesprosess der noen sider ved stedets fortid, natur og materialitet blir fremhevet, mens andre blir glemt. Denne masteroppgaven er hovedsakelig påvirket av en av kulturvitenskapens hovedtematikker *identitet*, og dens tilknytning til regioner.

Det er viktig å skille mellom sted og region. Begge dreier seg om en størrelse som knytter seg til vår måte å dele inn verden på, altså en romlig kategori, men de to kan allikevel ikke sees på som det samme. I følge kulturgeograf og regionsforsker Hans K. Lysgård vil stedet, som subjektiv livssfære, forsvinne med det konkrete individ, men regioner kan føres videre gjennom generasjoner i en kollektiv

videreføring av den regionale enhetens innbygde symbolikk og mening (Lysgård, 2007:87). Sted blir derfor knyttet til det enkelte individs livsløp, mens region er en institusjonell konstruksjon som har et lengre tidsspenn. Begrepet *sted* vil i denne masteroppgaven anvendes om et mindre spesifikt område i for eksempel en kommune, regionen, en bygd eller gårdseiendom. Poenget er å vise at sted er noe man knytter til et område hvor en føler seg «hjemme» eller «der en kommer fra», der stedstilhørigheten blir aktuell (Henningsen og Vestby, 2012:95). Ryfylkeregionen blir i denne oppgaven sett på i forhold til tanken om at regioner defineres som en konkret tilstedeværelse i, og som har betydning for, samfunnslivet i det avgrensede området. Som sagt i kapittel 2, kan regioner ha ulike former og bli brukt i ulike sammenhenger. I følge Lysgård kan mengden av de ulike regionsformene være med på å skape forvirring rundt regionsbegrepet, og også til tider være unødvendige (2009:35). Han sier at region må heller forstås som et sosialt produkt som kan ha ulike betydninger i ulike situasjoner, og for ulike aktører kan det ha forskjellige roller og representere ulike formål/intensjoner.

Komplekse identiteter

Begrepet identitet er her sentralt når man skal belyse forholdet region og mennesker, fordi mennesket utvikler identitet i samspill med steder. Identitet og regioner er derfor relatert fordi menneskers identiteter er romlig forankret. Menneskers identiteter er også forankret i sosial praksis og sosiale relasjoner eller stedsmyter. Man har for eksempel et konkret bilde av hvordan en trønder stereotypisk blir fremstilt.

Identitetsbegrepet blir brukt i mange sammenhenger med ulike betydninger. Det blir brukt i en individuell og kollektiv bearbeidingsprosess hvor man undrer over hvem man enkeltvis eller gruppevis er. Identitet eksisterer derfor på to nivåer; individuelt og kollektivt. Den individuelle identiteten er den subjektive og personlige identiteten. Den beskrives også som kjerneidentiteten. Vår individuelle identitet kan hele tiden bli omdefinert. En person kan også inneha flere identiteter. Man er kanskje frisør, sportsinteressert og mamma samtidig. Identiteten vår kan utvikle seg med livsløpet hvor man for eksempel går fra å være tenåring til pensjonist. Identitet er da noe som skifter, endrer seg etter som vi endrer miljø og livssituasjon. En kan snakke om individuell identitet som noe som et menneske har kun en av, men en kan også tenke seg at en gruppe mennesker besitter en felles identitet. Da snakker en ofte om en

identitet bygget opp av et kollektivt minne. Den regionale stedsidentiteten er et eksempel på en felles identitet. Regionsforsker Ida Bull sier at regional identitet er noe som folk gir uttrykk for i flere sammenhenger, som en erkjennelse av at personene som bor i et geografisk område har noe til felles (Bull, 2006:83).

Det at identitet både kan være kollektiv og individuell kan kanskje være vanskelig å forstå. I følge Hans Fink blir identitetsbegrepet forvirrende i sammenheng med at mennesker kan ha ulike identiteter samtidig (1991:203-226). Han snakker da om «komplekse identiteter». Begrepet «kompleks» kan assosieres med ordet «kaotisk» eller «rotete» i den forstand at begrepet menes som å inkludere noe som har flere dimensjoner, noe som har flere lag og trenger en tilhørende kontekst for å kunne spesifiseres. Identitet kan sees i et slikt «komplekst» perspektiv. Fink understreker kompleksiteten til begrepet *identitet* slik:

«Identitet er, det man objektivt er, men også det, man subjektivt føler sig som, og det man mere eller mindre ideologisk, stereotyp og klichèagtigt stempler som eller stempler sig selv som.» (1991:205)

Når jeg videre skal henvise til en regional identitet vil det være tydelig at Ryfylke ikke kan inneholde kun *en* identitet, men et mer komplekst nett av ulike identiteter som fungerer ved siden av hverandre. Gårdskulturen er en del av den komplekse identiteten i Ryfylke, og gårdsturismen har dermed sin plass her.

Denne masteroppgaven problematiserer gårdsturismes innvirkning på den regionale Ryfylkeidentiteten. Dermed går jeg ut i fra at identitet er et dynamisk begrep som er i stadig endring, og kan påvirkes og formes. Tidligere forstod geografer menneskers identitet som noe stabilt og grunnleggende ved individet, uttrykket gjennom for eksempel, etnisitet, kjønn, klasse. Dette var en essensialistisk tankegang som i senere tid har blitt erstattet med en forståelse av identitetsprosessen som en konstruerende prosess. Godt inspirert av blant andre Giddens teorier om identiteten i det moderne samfunnet (1991), blir identitet i dag forstått som noe som kontinuerlig er i utvikling i forholdet mellom individer og deres omgivelser. Dette poengterer også kulturgeografen Mike Crang når han sier at: «The `self` is defined in relation to the characteristics of an `Other` » (Crang, 1998:59). Identitet kan derfor utvikles, konstrueres og påvirkes av omgivelsene.

Sentralt for min masteroppgave er Lysgårds tanker om regioner som forestilte fellesskap (2007). Med det mener han at regioner er konstruerte enheter og kan derfor brukes som politiske redskaper, hvor regionale identiteter skapes ut i fra en intensjon og et formål. Landskapsforskning har tidligere vært preget av geografis deskriptive blikk på sted som noe fysisk og konkret. I senere tid har en endret seg mot å tenke sted som noe organisk, skiftende og konstruert. Gjennom ulike regionaliseringsprosesser, hvor regioner konstant formes og utvikles, kan regioners makt og omdømme styrkes. Lysgård definerer regionalisering som en prosess som «utspiller seg og formes i tett relasjon til den tidsmessige og romlige dimensjon» (2009:32). Regionalisering blir sett på som en sosial prosess strukturert i tid og rom, hvor målet er å forsterke en region innad og utad. Regioner eksisterer derfor ikke bare på et konkret nivå, men skapes i et mer omfattende sosialt system. Regionalisering er derfor romlighet i sosial praksis, og blir forstått som en konkret kategori som blir produsert av sosiale prosesser. Regioner kan fungere som en maktbase for hvordan steder skal bli forstått ut i fra hvilke fordeler en slik persepsjon kan tilføre regionen. Stedsidentitet kan derfor bli påvirket av profesjonenes (forskere, planleggere, politikere o.l.) konstruksjon av sted. Stedsidentitet blir derfor ofte et spørsmål om politikk, fordi ved å utvikle et regionalt identitetsnarrativ kan regioners makt og omdømme styrkes.

Henningsen og Vestby peker på hvordan «stedsidentitet er et dynamisk begrep som er i stadig endring gjennom praksiser og sosiale handlinger» (Henningsen og Vestby, 2012:98). Dette forutsetter at det finnes mange og ulike forestillinger om hvordan et sted, eller en region, er. Steders identiteter vil formes gjennom en foregående meningsdanning og av individuelle og kollektive erfaringer som over tid utvikles til følelser for stedet. Da er det snakk om en tilhørighet til sted som er uttrykk for en funksjonell og en emosjonell relasjon mellom mennesker og steder. Stedsidentitet blir knyttet til tilhørighet ved at en definerer seg selv innenfor en kategori for å plassere mennesker i forhold til andre mennesker. I boken *Røtter og føtter – identitet i en omskiftelig tid*, beskrives identitet i denne sammenhengen:

«Identiteter forener og splitter. Den skaper varme innad, men for å kunne gjøre det, må den samtidig skape kulde utad. Det er i slik forstand at alle gruppefellesskap kan betraktes som omvendte kjøleskap.» (Eriksen, 2004:8)

Identitet er derfor med på å ekskludere så vel som å inkludere mennesker i et samhold, et fellesskap og en tilhørighet. Ida Bull snakker også om hvordan identitet kan være ekskluderende (2006). Hun beskriver hvordan regional identitet er noe som folk gir uttrykk for i forbindelse med å skape motsetninger mellom et «oss» og «de andre» (Bull, 2006:83). Identitetsbegrepet kan bli forstått som noe som er det samme over tid, men Bull sier imidlertid at regional identitet som objekt bør studeres som prosessuell, altså som foranderlig. Identitet blir da sett på som noe som bygges, utvikles og endres gjennom denne prosessen som foregår. Historie kan brukes som et middel i denne identitetsskapende prosessen, og bidrag til samtiden gjennom styrking av regional identitet. Den gir grunnlag for å «konstruere et *vi* skilt fra *de andre*, bygget på en bevissthet om felles historie og likheter (Bull, 2006:84). Vi snakker her om bruk av det kollektive minnet som et strategisk virkemiddel i regionalisering. Historien kan fungere som symbol som identitet kan bygges rundt. En slik regionaliseringsprosess samler mennesker og steder om en felles opplevelse av samhold.

I en regionaliseringsprosess er det vanlig å bruke identitetsskapende symboler for å forsterke bildet av regionen. Kulturgeografer kaller dette for spor i landskapet. I kulturgeografien blir steder konstituert av spor som finnes i, og skapes av, kultur (Anderson, 2010:5). Disse sporene eller symbolene kan ha materiell form (bygninger, statuer osv.) eller immateriell form (narrativer, hendelser, følelser osv.). Når slike spor eller symboler konstant produseres fortsetter de kontinuerlig å påvirke meningen og identiteten til steder. De kan fortelle noe om stedet, i dette tilfellet; regionen. Kulturelle symboler kan reflektere samfunnets verdier og ideer. Anderson forklarer det slik: «A sigar is not just a sigar, but also represents something else: an idea, a value system, even a joke» (2010:27). I dette lyset kan gårdsturismen ha en underliggende betydning og mening utover det den i konkret forstand består av og inneholder. Samfunnsforsker Øystein Sørensen snakker om hvordan slike materielle eller immaterielle symboler kan være identitetsforsterkere (2007:14). De kan brukes for å fremkalle assosiasjoner knyttet til regioner, som regionale minnesmerker. For Dag Jørunn Lønning (rektor ved høgskolen for landbruk og bygdeutvikling) blir nedslitte gårdsbygninger stående som symboler i landskapet (2013). De symboliserer forandring og en forbigått tid. Bondegården kan derfor fungere som et symbol som forteller en historie. De restaurerte gårdsbygningene, og gårdsturismens

eksistens, kan dermed sees i sammenheng med verdier vi knytter til steder. Det å sette bondegården «på utstilling» kan være et spor i landskapet som forbindes med områdets kulturelle verdier og tanker om hvordan verdenen skal fungere, hva som er verdifullt og ikke.

Gårdsturisme som verdi

Som nevnt i starten på dette kapitlet har gårdsturisme ofte vært knyttet til verdier av økonomisk art. Det er naturlig ettersom gårdsturismen er en arbeidsplass og et næringsgrunnlag for driverne. Verdi blir beskrevet i det *Store norske leksikon* som et begrep som brukes for å bestemme viktigheten til noe med hensyn til hvordan vi bør gjøre våre vurderinger og beslutninger (Store norske leksikon, 2014). Verdibegrepet kan bli brukt om ting som handlinger, tilstander, objekter og personer.

Verdivurderinger er viktige i regionalt utviklingsarbeid. I denne masteroppgaven vil verdier analyseres på et samfunnsnivå. Denne masteroppgaven tar utgangspunkt i verdier som blir knyttet til gårdsturisme som næring, livsstil og som en bruksform av jordbrukets kulturlandskap. Gårdsturisme blir også regnet som en form for verdiskapning, som også er et begrep med tilknytning til økonomisk terminologi. Allikevel kan man se gårdsturisme i lys av verdiskapning på et annet plan enn det økonomiske. Verdiskapning i en mer allmenn betydning er ikke nødvendigvis knyttet til pengeverdier, men tar for seg noe som er verdifullt for samfunnet på andre måter. Ofte er det her da snakk om verdier som er vanskelig målbart i økonomisk forstand, men som allikevel anses som viktige for fellesskapet. Kulturgeograf Michael Jones mener at hvilken verdi landskapet har, kommer an på hvilken funksjon landskapet skal følge (1981:2). Ulike aktører kan ha ulike syn på hvilken funksjon jordbrukets kulturlandskap skal ha, og det blir da tydelig at et landskap kan inneholde flere verdier relativt etter hvilken aktør man forholder seg til. Derfor er spørsmål knyttet til verdi i landskapet ofte konfliktfullt, mye på grunn av ulike meninger rundt forvaltning av landskapets ressurser. Ofte er det en sak om vern versus bruk av landskapet, der grunneiere ønsker å utnytte landskapet mens storsamfunnet har en verneinteresse. Gårdsturismen er en del av denne diskusjonen rundt vern og bruk. De verdiene som er mest tilstede i min analyse er hentet fra Jones klassifisering av landskapets verdier i fire kategorier etter funksjonene de fyller; økonomisk verdi, pedagogisk og vitenskapelig verdi, opplevelsesverdi og identitetsverdi (ibid., 1981:2-4). Landskapet

har en økonomisk verdi fordi den er en ressurs og en kilde til mat, ly og råmateriale. Landskapet inneholder også en pedagogisk og vitenskapelig verdi ved at det er en informasjonsressurs og en kilde og arkiv for demonstrasjon og dokumentasjon innen forskning og undervisning. Jordbrukets kulturlandskap er for eksempel en kilde til forståelse av menneskers historie knyttet til bondekulturen. Elementer i landskapet kan fungere som historiefortellere og som kollektive minner. Tap av kulturlandskap kan derfor sammenlignes med tap av historiske kilder. Landskapet kan også ha en opplevelsesverdi i form av at det er en estetisk og rekreasjonsmessig ressurs. Opplevelsesverdien i jordbrukets kulturlandskap i Ryfylke blir knyttet til trivsel og bolyst, og som opprettholder av befolkningens fysiske og mentale helse. Et landskap med variert natur og historisk dybde blir sagt å kunne gi sterke opplevelser, noe som tiltrekker mennesker. Landskap har en identitetsverdi fordi mennesker ofte har et behov for å identifisere seg med omgivelsene. Elementer i kulturlandskapet kan bidra til steders særpreg. Landskap, slik som jordbrukets kulturlandskap, blir sett på som en del av stedets kulturarv. Landskap kan i denne sammenheng fungere som politiske symboler som refererer til stedets identitet. Jones understreker også hvordan en hvis grad av stabilitet kan virke inn på landskapets identitetsverdi. Stabile landskap, som man kjenner igjen over tid, kan virke beroligende fordi det kjente gir en følelse av trygghet og kontinuitet i et raskt skiftende samfunn. Hurtige forandringer i landskapet blir sett på som emosjonelt og psykologisk forstyrrende for mennesker. Jones bemerker seg også hvordan vår tids hurtige forandringer utgjør et tradisjons- og kontinuitetsbrudd som man ikke har opplevd tidligere.

Stedshistorie er verdier som kan bli konsumert som produkter eller varer. Hallvard Tjelmeland presenterer hvordan vi i dag gjerne snakker om verdiskapning gjennom merkevarebygging også når det kommer til steder (2008). Ryfylke, som andre regioner i Norge, ønsker å bygge opp en merkevare knyttet til regionen. Med merkevarebygging mener en å bygge et produkt ut til å omfatte noe som går ut over varen selv, å tilføre verdi. Varen blir tillagt merverdi for å gi den en identitet slik at den vil skille seg ut i fra konkurrentene. Det er blitt et poeng å oppnå positive assosiasjoner tilknyttet produkter gjennom markedsføring av kjerneverdiene som produktet skal utstråle. Den moderne økonomien dreier seg ikke lenger bare om konsum av varer, men også konsum av opplevelser. I denne forbindelsen blir kulturen en del av økonomien gjennom turismen, og blir koblet sammen gjennom

begrepet *kulturisme*. Bruk av kulturprodukter er blitt en måte å tjene penger. I dagens globale verden blir lokalsamfunn og regioner mer og mer interessert i å skille seg ut i fra andre lokalsamfunn og regioner for å gjøre seg selv attraktive. Her handler det om å utvikle konkurransedyktige identiteter. Regioner har to fordeler ved å bygge opp en merkevare. Det kan bidra til å utvikle og heve regionen økonomisk. Først og fremst vil merkevarebygging tiltrekke kunder, kreative fagfolk og nye bedrifter til hverandre og etablere regionale innovasjonssystemer. Men merkevarebygging legger også opp til at regionen kan konsumeres som turistprodukt. I denne forbindelsen blir stedshistorie ofte aktivisert når det gjelder merkevarebygging av geografiske enheter, fordi den kan bygge opp under det særegne ved lokaliteter og bruke det i utviklingen av en særegen identitet. I følge Henningsen og Visby kan man bruke stedsidentitet som en strategi for å oppnå konkurransefortrinn ved å «tilby markedet produkter som oppfattes som så særegent at verdien av dem i prinsipp ikke kan måles i penger og derfor heller ikke konverteres til andre varer» (2012:100). Det handler om å trekke ut og spille på regionens komparative fortrinn med tanke på de omkringliggende konkurrerende regionene. Stedsidentitet bygget på stedets historie kan være med på utvikle og validere regioner (Henningsen og Vestby, 2012:93-111).

Kommersialiseringen av kulturarv og identitet blir tatt opp i turismen, hvor man refererer til en opplevelsesøkonomi. Kirsten-Gimblett snakker om hvordan kulturarvsindustrien og turismen har gitt fortiden en verdi.

«Once sites, buildings, objects, technologies, or ways of life can no longer sustain themselves as they formerly did, they `survive` - they are made economically viable – as representations of themselves.» (Kirshenblatt-Gimblett, 1998:151).

Gårdsturismen kan sees på som en form for en livsstilsoverlevelse takket være kulturarvsindustrien. David Lowenthal tar opp hvordan fortiden blir endret for å tilpasse nåtiden og blir tillagt en verdi. Lowenthals tanker utfordrer autentisiteten til representasjoner av fortiden. Han snakker om hvordan «the past is a foreign country», som du kan besøke og ta del i (Lowenthal, 1985). Fortiden fasinere mennesker. Den blir preservert og vekt til live gjennom fortellinger om gamle dager og minneverdige gjenstander, og produkter blir pumpet full av nostalgi fordi det selger. Gårdsturismens visjon innebærer litt av denne tanken om at man skal

gjenskape et minne eller en følelse av en fortid, se tilbake i tid. En informant reklamerte gården sin på denne måten; «De gamle tømmerveggene og den gamle atmosfæren er fortsatt her». Her refereres det til en svunnen tid. Hvis fortiden kan besøkes som et fremmed land, har i følge Lowenthal nostalgien gjort dette landet til det beste over alle andre steder (ibid., 1985:4). Nostalgi er som regel noe som fremkaller en positiv følelse hvor «alt» gammelt blir sett på som bra. Nostalgi og fortiden som verdi forholder seg også til autentisitet. Nostalgi kan skape et bilde på fortid som ikke alltid nødvendigvis stemmer overens med den faktiske fortiden.

Autentisitet

Landbruk har utviklet seg i en retning der bondekulturen ikke lenger bare blir levd ut i praksis, men den blir også kommersialisert gjennom reiselivet. Bondekulturen blir kommersialisert i den betydning at den blir «satt på utstilling». Fremstilling og kommersialisering av kultur er interessant fordi det ofte blir negativt assosiert som uautentiske- og glorifiserte fremstillinger for pengenes skyld. Forskning snakker om en idyllisering av den rurale landsbygda (Short, 2006), der tuntreet farger seg i sola og det hvite stakittgjerdet omkranser et mangfoldig hageområde på et lite gårdstun. Bildet av landlivet og bondegården er vell etablert som et visuelt glansbilde på norsk bygdeidentitet, der den eldre bondegården blir en materiell ruralitet og et sterkt symbol i landskapet (Haugen og Stræte, 2011). Gården er derfor en vesentlig del i bildet på den norske bygden. Autentisitet regnes for å være en verdi som noe kan besitte. Begrepet brukes ofte synonymt med «ekte» eller «ektehet». Ifølge *Oxford Dictionary* betyr autentisk noe som er «of a undisputed origin» (Oxford Dictionaries, 2014), altså noe som har en udiskutabel opprinnelse og står i motsetning til falsk. Det kan også være et ord som er satt i sammenheng med noe som er genuint, unikt og spesielt (Minde, 2008:26, Espeland, 2005). I masseindustriens verden der mye blir produsert og kopiert, blir autentisitet verdsatt. Dette blir spesielt tilknyttet turismen som ofte søker etter «ekte» og unike opplevelser som skiller seg ut i fra hverdagen. Gårdsturismen spiller mye på autentiske opplevelser. Den tar utgangspunkt i å tilby en opplevelse der besøkende kan kjenne hvordan det er å bo på en «ekte» gård. Turismen har opp igjennom tidene stillet et kritisk lys på autentisitet knyttet til kulturopplevelser, der diskusjonen går ut på om disse opplevelsene er autentiske, eller om de bare viser en representasjon av virkeligheten. I følge reiselivsforskning

søker alle turister etter autentisitet, men blir frustrert i deres forsøk på grunn av fremstillingen av «front stage», uautentiske miljøer (MacCannell, 1973:121). Videre vil denne oppgaven ta for seg hvor arrangert gårdsmiljøsettingen til gårdsturismen er, i forhold til om den i det hele tatt kan referere til bondekulturen som en del av den ekte regionale Ryfylkeidentiteten. Gårdsturisme blir sett i lys av det store hamskiftet, som var en avgjørende overgang der gården fikk en ny rolle. På mange måter kan man si at den autentiske gården ble utfordret i løpet av denne endringsprosessen.

5 «Bønder av hjarte»

Dette kapittelet tar for seg gårdsturismens betydning for den regionale identiteten. Gårdsturismen blir en del av den komplekse identiteten i Ryfylke. Den er en del av det kollektive minnet som konstruerer Ryfylkeidentiteten. Dette kapittelet viser hvordan regioner kan konstrueres på bakgrunn av felles fortid. Gårdsturisme reflekterer viktigheten gården har i denne regionen, og er med på å vise omverdenen en del av hva som gjør Ryfylke til Ryfylke. Ruraliteten blir understreket ved å fremstille gården som en del av hverdagen til menneskene som bor her, uansett om statistikker viser at flertallet av de som bor i Ryfylke i dag ikke er bønder og ikke er tilknyttet bondegården på samme måte som tidligere tider. Gården følger allikevel menneskene som bor her gjennom jordbrukets kulturlandskap som omgir dem.

Gården i endring

«Jordbruket er som renninga i Ryfylke-veven. Han er den same heile tida, sjølv om innslaga skifter. Men det er fleire vevar...» (Høibo og Tjeltveit, 1989:86)

Jordbruk er ikke lenger den store hovednæringen i Ryfylke. Industrien og tertiærnæringene er der de fleste i dag har sin arbeidsplass. Allikevel finnes det fremdeles et drag mot bondekulturen og bondelivet. I sitatet ovenfor fremstiller Høibo og Tjeltveit jordbrukets rolle som en rød tråd opp igjennom historien til Ryfylke. Jordbrukets kulturlandskap har vært en del av det som har gitt livet innhold i Ryfylkekommunene og er derfor et viktig element i den forståtte Ryfylkeidentiteten. Viktigheten av bondekulturen synes også i arbeidet med å verne kulturminner knyttet til det gamle så vel som det nyere bondesamfunnet. Da man skulle bygge videre på regionens særtrekk på slutten av 1980 årene var det ikke industrihistorie som ble valgt ut, men natur- og kulturlandskapet knyttet til jordbruket. Nasjonsbyggingen på 1800- tidlig 1900-tallet skulle oppdage det skjulte, egentlige Norge. Bondekulturen var ment som å besitte essensen av det norske (Sørensen, 2007:28) og en kan tenke seg at det har vært med på å legitimitere bondekulturen som identitetsbærer i Norge generelt. Gjennom nasjonalromantikken ble bondekulturen opphøyd i internasjonal kjent kunst og litteratur, som for eksempel i maleriene til Tiedemand og Gude, og folkediktingen til Asbjørnsen og Moe. Det kom frem i Telemarksforskning sin arbeidsrapport om Ryfylke at den tilknytningen Ryfylke har til natur- og kulturlandskap er et stort fortrinn som regionen har, der produktutvikling knyttet til landskapsopplevelser og Ryggjasauen blir foreslått (Svardal, 2006). Blålid og Karadas presenterer også Ryfylke som en potensiell region for matturisme (Blaalid og Karadas, 2011). Dette er to eksempler på hvordan produksjon knyttet til gårdsdrift fremdeles er viktig for den regionale identiteten i Ryfylke, og at disse elementene kan fungere som et komparativt fortrinn for fremtidig verdiskapning i regionen. I følge informantene er jordbruket noe mer enn en inntektskilde, den reflekterer en livsstil.

Inf. 2: «Ja, det er jo en livsstil også, men vi bor jo på en veiløs gård og driver den slik fordi vi har lyst, ikke fordi vi må. Og det betyr at vi trives med det. Og vi trives adskillig bedre med det enn det vi gjorde på før. Vi kjørte til og fra jobb i byen og satt på et kontor.»

Informantene knytter arbeidet på gården til noe annet enn arbeid og strev, og det gjerne ved å sette det i kontrast opp mot det stereotypiske bylivet som de assosieres med et liv uten trivsel og motivasjon.

Inf. 4: «Ja, og hvis kroner og øre er viktig for deg så er ikke dette... Men vi får andre verdier.»

Inf. 5: «Ja, skal du drive en gård i dag så må du ha en trivsel for det. Det må være det du vil.»

Feltarbeidet ga inntrykk av at bondekulturen og landbruk blir opphøyet som det «ekte» Ryfylke, noe som ligger i sjelen til menneskene som bor her. I boken *Ryfylke - Liv og landskap* (1989), utgitt av det daværende regionsrådet, poengteres det hvordan Ryfylke har fortiden med seg, rundt seg og i seg. En fortid som er sterkt knyttet opp til den gamle bondesamfunnet, en kulturarv preget av en tilknytning til gården og jorden.

Folk i Ryfylke har vokst opp med gårdsbruket, men tidene har endret seg. Fra *gårdsbruk* til *gårdsturisme* reflekterer en endringsprosess i det norske landbruket. Gårdsturismen blir på mange måter en referanse til det fortidige, samtidig som den er et bevis på at gården ikke er den samme som den en gang var. Det har oppstått en endring av gårdens funksjon. Det store hamskiftet i norsk landbruk er en del av denne endringshistorien. Dikteren og historikeren Inge Krokann brukte betegnelsen «det store hamskiftet» for første gang i 1942 for å beskrive en markant overgang som bondesamfunnet opplevde på 1800-tallet. Når man snakker om det gamle bondesamfunnet refererer man gjerne til den tiden før jordskifteloven ble etablert i Norge (Jones, 1999:60). Det var en tid da mange av gårdene på Vestlandet var inndelt i teigsystem og det var vanlig at gårdene var oppført i klyngetun. Å eie jord- og sjøområder ble regnet som ærefullt og viktig. Gården var «den sentrale celle i sjølve samfunnsorganismen, vel verna av lov og sedvane» (Krokann, 1982:9). Jordskifteloven var ment til å gi et mer rasjonelt jordbruk. Konsekvensene av loven var at man gikk fra å ha et felleseie av jorden til å ha et individuelt særeie. Bøndene gikk fra å være selvforsynte til å gå over til å leve av å selge produktene sine. Salgsjordbruket kom til, noe som satte bygdelivet inn i en ny og større sammenheng. Et nytt prinsipp stod i høysetet; man skulle ha byen tettest mulig på. Frihandelen og liberalismen skøyt fart i norsk landbrukspolitikk, og forbedring av veier (handelsrutene) mellom bygd og by tok til. Den viktigste endringen i denne perioden var nok hvordan bøndene gikk fra å leve i et sosialt fellesskap, der man var avhengige av å samarbeide og leve tett opp til hverandre, til å bo på adskilte gårdseiendommer. Dugnad hadde her en annen form enn den har i dag. Den var

først og fremst utført i en gårds interesse. Det var gården, ikke personen som eier gården, som mottok hjelpen. Etter det store hamskiftet i norsk landbruk kan man si at dette gamle fellesskapet ble oppløst og en ny sosial struktur kom til. Utskiftningen og salgsjordbruket gjorde bøndene mer avhengige av utenomverdenen. Alt skjedde ikke lenger innenfor bygden og innenfor grannesamfunnet.

Bondegården fortsatte å utvikle seg. Etter andre verdenskrig skjedde det endringer i det norske jordbruket som førte til det man kaller det andre eller det nye hamskiftet i norsk jordbrukshistorie (Slettan, 1989). Ny teknologi forandret jordbrukets kulturlandskap, med traktoren i spissen. Selv om mekaniseringen av jordbruket spilte en stor rolle i endringsprosessen i det nye hamskiftet, var det hovedsakelig spesialiseringen som i en større grad påvirket måten å drive et gårdsbruk. Selv om salgsjordbruket hadde fått fotfeste i det første hamskiftet på 1800-tallet, drev bonden fremdeles på med produksjon til eget hushold. Det nye hamskiftet førte til en overgang fra flerproduksjon til en mer ensidig produksjon som man fikk et større overskudd fra. Rasjonaliseringsjordbruket, den typen jordbruk som vi i stor grad har i Norge i dag, startet for fullt. Kulturgeografen Michael Jones snakker ytterligere om et hamskifte i Norge, med omleggingen av jordbrukspolitikken fra slutten av 1970-årene (1999:54-55). Landbruksnæringen fikk da nye utfordringer. Fokus på miljøvern, behovet for nye tilleggsnæringer og hensyn til opprettholdelse av kulturlandskap var og er fremdeles en del av disse nye utfordringene. Det er i det nye hamskiftet at gårdsturismen kommer inn. Utviklingen fra mangesyssleriet til den ensformige produksjonen har ført til at gamle småhus på småbrukene, som for eksempel eldstuen, mistet sin funksjon. Slik oppstod også en problematikk der gården og småbruket måtte omstille seg for å forhindre brakklegging. I dag er begrepet «det multifunksjonelle landskapet» viktig å vektlegge. Det multifunksjonelle landskapet tar for seg landskapets mangfoldige funksjoner. Slik ble man oppmerksom på landskapet som ressurs på en ny måte, hvor spekteret av hvordan det kunne utnyttes ble bredere. I senere tid har man også begynt å få større fokus på ikke bare den materielle kulturarven, men også de menneskene og det samfunnet som skaper og vedlikeholder bondesamfunnet. Slik ser man da på helheten som bondegården består av, gården som samfunnsmessig og økonomisk helhet (Økland, 1998:21).

Gården har derfor gjennomgått en endringsprosess. Før hadde gården en mye større sosial struktur enn den har i dag. Gården var et «granne»fellesskap som

bestod av et lite samfunn som var avhengig av hverandre. Haci Akman definerer et grannesamfunn slik:

«Grannesamfunn er bygget opp av en gruppe gårdssamfunn som ligger så nær hverandre at de er granner. De *granner* som på forskjellig vis har et fellesskap med hverandre; i eiendomsforhold eller bruk av jorden eller sjø, i de store høytider. En gruppe gårdsamfunn som har en fast etablert kontakt med hverandre i en eller flere av disse former for fellesskap.» (Akman, 2014)

Et slikt fellesskap skapte trygghet og sikre rammer for hverdagen. De mer moderne boforholdene i dag kan ikke sies å inneholde det samme fellesskapet som eksisterte i det gamle bondesamfunnet. I dag er det mer snakk om å *skape* fellesskap for å sikre miljøkvaliteter som folk ønsker. På mange måter blir da det eldre bondesamfunnets samhörighet, idealet for bomiljøer i dag. Gården består derfor ikke bare av det økonomiske elementet, men blir også sett på som en sosial enhet. Det er denne sosiale enheten som reflekterer de verdiene tilknyttet gården som man kanskje ønsker å «føle» på gjennom gårdsopplevelser i dag. Når Dag Jørunn Lønning snakker om hvordan gamle gårdsbygg symboliserer forandring, henviser han til denne endringsprosessen som hamskiftet førte med seg. Den konkrete bondegården står fast, men innholdet i bondekulturen endrer seg når gården endrer funksjon. Funn fra empirien ga et inntrykk av at gårdsturismen er med på å henge fast ved noe av det som forsvant eller blir truet av denne endringsprosessen. Det eksisterer et ønske om å holde fast ved et minne om en fortid. Informantene uttrykte for eksempel hvordan gårdsområdet for dem var som paradis- og eventyraktige landskap hvor de fikk ro. Det lå også en respekt over slitet, det harde arbeidet og utfordringene som bondeyrket er og alltid har vært forbundet med, i deres måte å snakke om gårdsdrift. Blant annet fortalte informantene om hvordan de på gården hadde tatt for seg restaurering av det gamle folkehuset på gården som hadde hatt en stor plass i livet til faren. Det er noe med det å opprettholde et livsverk, en måte å leve i samspill med naturen på, som ligger nær informantene i sinn, sjel og familiegener.

Utvalgt fortid

Ut i fra empirien kom det frem hvordan gårdsturismen på mange måter er en drivkraft som fører fortiden inn i nåtiden på en annen måte enn tradisjonell kulturhistorie blir

formidlet på museer. Når vi viser til fortiden, bruker vi ord som gamle dager og før i tiden, men hvilken fortid er det egentlig da snakk om? Den gårdsopplevelsen som informantene henviste til ga inntrykk av å høre til før det store hamskiftet. Den ekte gården blir da husholdsgården, ikke pengegården. Samtidig som gårdsturismen er en referent til fortiden vil samtidsgården, med all den nye teknologien som utgir hverdagen vår i dag, eksistere parallelt. Dette viser hvordan en del av fortiden har blitt valgt ut, mens en annen har blitt tatt bort. Blant annet bestod fortellingene knyttet til gården i hvordan livet på gården artet seg før strøm og vann var innlagt, hvor man arbeidet hardt i alt slags vær og landskap uten nyere teknologi til hjelp. For eksempel var interiøret som informantene hadde bevart i de restaurerte husene, de som hadde en nåtidig estetisk verdi, ikke nødvendigvis en nåtidig bruksfunksjon. For eksempel stod det en rokk som ikke var i bruk i det ene gjestehuset på gården jeg besøkte. David Lowenthal sa at fortiden er tilpasset nåtidens behov (Lowenthal, 1985). Rokken blir derfor stående mer som et kollektivt minne, noe som blir verdifullt som en påminner og som nostalgi. Den står i kontrast til verdenen vi lever i i dag med tanken om at «det var den gang da, vi har det ikke sånn lenger nå». Utvalget av historier og gjenstander knyttet til fortiden er derfor et bevisst utvalg. Den henviser til fasinasjonen over den tiden da «livet var enklere», i gode gamle dager. En tid der bøndene drev gårdene for å brødfø egen familie og lokalsamfunn. Der de arbeidet med hendene og var ute i ett med naturen. Rokken blir kanskje da et minne om en fortid der folk fikk ull fra sine egne sauer og lagde sine klær for hånd, noe som står i kontrast til industriproduserte klær som er en del av vår hverdag i dag. Slik blir rokken eksotisk og får en plass i nåtiden. En gård i drift som eksisterer i 2014 er allikevel ikke den samme gården som fant sted i det gamle bondesamfunnet fra for over hundre år siden. Bruk av fortiden blir gjort på nåtidens premisser. Folk sover ikke på halmmadrasser, men bor i restaurerte tømmerhus. Kjølenskapet står ved siden av den gamle rokken. En av informantene bemerket hvordan de besøkende hadde et ønske om å fysisk ta del i den råde og ekte gårdsopplevelsen ved sauesanking og henting av egg, samtidig som de ville ha moderne dusjer, vaskemaskiner og toalett tilgjengelig.

Inf. 4: «Ja, og det har vært et mål for oss det, at de skal se litt ekte ut, og de er jo ekte. Men det er jo toalett og..»

Informantene inviterte de besøkende inn i fortiden ved hjelp av fortellinger og omvisninger, der de slapp å bli for møkkete på hendene samtidig som de fikk ta del i

stedets historie. Komforten blir derfor prioritert fremfor at en skal gå inn for å gjøre opplevelsen 100 prosent autentisk i forhold til den faktiske fortiden. Lowenthal sier at vi lever i en tid der mennesket aldri har vært så ivrige etter å rømme bort fra samtiden (1985:11). Når småbrukene i dag blir truet av nedleggelse, blir det livet som disse bøndene lever interessante som memorabiliaer. De blir verdt å besøke, som truede dyrearter i zoologisk hage. «Heritage growth thus reflects traumas of loss and change and fears of a menacing future» (Lowenthal, 1997:11). Derfor kan vi si at fortiden blir idealisert, og etterspørselen etter gårdsturisme i større grad oppstår. Man vil oppleve hvordan gården egentlig skal være. Interessen for å bevare det som er i ferd med å forsvinne reflekterer viktigheten av det utdøende. Informantene snakker om en bekymring om hva som skjer med kulturlandskapet hvis de ikke er til stede og bruker det. De knytter bekymringen til vedlikehold av bygninger og naturområdene, som er av den materielle kulturarven. Men det er også en interesse for formidling av gårdslivet ut over det materielle. Det immaterielle landskapet blir like viktig å formidle som det materielle. Høibo og Tjeltveit poengterte tidligere at Ryfylke har fortiden med seg, rundt seg, i seg. Fortiden har en effekt på nåtiden i denne regionen. Gårdsturisme er et eksempel på hvordan man kan bruke den utvalgte fortiden som et regionalt særtrekk. Et særtrekk som selvsagt kun blir en del av et mangfoldig regionalt innhold, men som blir trukket frem som essensielt gjennom den måten gårdsturismen viser til en vilje til å bevare dette elementet av kulturarven i Ryfylke. I sitt bilde av fortiden la informantene vekt på å holde liv i fortidige historier knyttet til jordbrukets kulturlandskap. De ble forbilder gjennom deres fokus på hvor viktig det er å jobbe med hendene og bruke ressursene i landskapet på en bærekraftig måte. På mange måter er de klar over at de representerer bonden og bondelivet for de besøkende, og vil opprettholde følelsen av autenticitet for å innfri etterspørselen etter en historisk korrekt atmosfære. De har hatt en utvelgelsesprosess der noen elementer med det primære gårdslivet har blitt erstattet med den moderne komforten. Fortiden blir derfor slik tilpasset nåtidens behov, og gårdsturismen viser til den ekte gården.

Kulisse eller virkelighet

Hvis gårdsturismen skal gi et bilde av bondegården i Ryfylke, kan man da stille seg spørsmålet om informantene virkelig driver en autentisk gård eller et glansbilde av

virkeligheten? Hva består en ekte gård av, og hvor viktig er autentisiteten for informantene? Autentisiteten blir utfordret når en blander inn turismen. Hvor autentisk er gårdsopplevelsen hvis gjestene bor komfortabelt og moderne? Fremstiller gårdsturismen en representasjon av en gård i Ryfylke, eller en «ekte» fungerende gård? Innenfor reiselivet kan man kalle dette for iscenesatt autentisitet (MacCannell, 1973). Iscenesatt autentisitet kan sees på som et bedrageri på de besøkendes vegne, når moderne innretninger blandes inn med eldre gjenstander. Lurer man de besøkende når man sier at de kommer til en gård, når gårdsdriften er lite til stede nettopp på grunn av gårdsturismesatsingen i utgangspunktet? En av informantene sa at han ikke helt kunne kalle seg selv *bonde*, men følte seg nærmere lik en guide. Allikevel er informantene opptatte av å drive en «ekte» gård. De besøkende har forventninger om å få oppleve en ekte Ryfylkegård.

Inf. 2: «De fleste har en eller annen liten drøm om: dette er kjekt, og ikke minst ekte. Det er ikke noe som er laget til. Det er helt ekte. Alt. Akkurat nå er det litt for lite ekte fordi nå er det litt for mye turister og litt for lite dyr, så nå skal vi ha høns igjen. Hanen kan få gale og ungene kan hente egg hvis de vil. Det hjelper mye på når vi har hund, høns og sauer. Så det er en ekte gård.»

En gård blir her konkret et miljø som har dyr, men en kan tenke seg at det er nærheten til naturen som blir viktig for autentisiteten til gården. Det at bygningene har vært i bruk i forbindelse med gårdsarbeid og gårdsliv, at de faktisk har huset den tradisjonelle storfamiliene som har bodd der i generasjoner, gjør miljøet autentisk. Gården blir autentisk på grunn av en autentisk fortid. Informantene prøvde også å oppklare vrangforestillinger knyttet til gård. Det var viktig for dem å presisere hvordan en gård har fungert, men også hvordan det fungerer å være bonde i nåtid. Informant 2 kunne fortelle dette:

Inf. 2: «...om vi har anledning til å fortelle og oppklare vrangforestillinger, eller hva de tror om gårdsbruk - hvor lukrativt de tror det er og hvor fritt og så videre, så kan vi fortelle helt hva det i grunnen er. Jeg forteller jo blant annet om erstatning av sauer på beite. Folk tror jo at om du mister fem så får du automatisk penger inn på kontoen av staten. Da forteller jeg om hvordan det virkelig er, at du må opp i fjellsiden om du ser noen ørnespor der, så må du lete etter et lam. Om du er så heldig å finne det så må du ringe og ut for å

hente vedkommende igjen, og så må de skalpere for å se om det har levd før det ble tatt av ørn. Og kanskje da, to måneder senere, så får du utbetalt 1000 kroner pluss 250 kroner. Du må finne lammet før det har gått to dager, hvis ikke er det ingenting igjen av det.»

Dette var også tilfellet i gruppeintervjuet. De fortalte at det var et poeng at de restaurerte husene skulle se ekte ut, og hvordan de fokuserte på at de besøkende skulle få et virkelighetsnært bilde av hvordan gården fungerer. En av informantene beskrev at måten de drev på ikke skulle være slik «katt og kaniner». De besøkende skulle få se virkeligheten. Turistene ser kanskje bare en liten del av det å drive gård, et bilde som ofte er gjort i en feriekontekst med skinnende sol og grønt gress. Informantene opplevde at det var viktig å gi et riktig inntrykk av reelle utfordringer knyttet til å drive en gård i dag. En av informantene kunne fortelle at noen av gjestene var overrasket over at de tenkte på å legge ned driften. For dem var stedet som de ferierte ved et av de vakreste stedene på jord. Slike utfordringer ligger gjemt i idyllen som de ferierende opplever på somrene, der informantene er hovedsakelig opptatte av å skape positive opplevelser og minner knyttet til bondegården deres.

Feltarbeidet ga inntrykk av at hvorvidt den utvalgte gårdsturismen fremstiller en autentisk Ryfylkegård ikke nødvendigvis er så relevant. Er det deres rolle og ansvar ovenfor det offentlige regionalutviklingsarbeidet at man skal vise frem gården som en gjennomsnittlig «Ryfylkegård»? Er det nødvendig med innvirkning? Gårdsturisme består stort sett av selvstendige, private bedrifter og kan derfor velge sin egen fremstilling. Man kan kanskje konkludere med at det er nemlig det som gjør den mer autentisk enn om regionale organer skulle hatt mer innvirkning. Man vil beholde bedriften liten nettopp for å bevare denne autentisiteten det innebærer. Den ene informanten min uttalte at om etterspørselen var stor ville de ikke utvide, fordi det da ville fjerne det elementet som gjorde bedriften så populær; nemlig å holde det smått, intimt og ekte. Hva er det da som gjør en gård autentisk? Er det bonden, arbeidet, dyrene, bygningene? Viktigheten av narrative knyttet til gårdsmiljøet og jordbrukets kulturlandskap er et poeng. Selv om de har gått fra bønder til tilnærmet lik turistguider, er ikke jordbrukets kulturlandskap bare en kulisser for informantene, men et landskap som i størst mulig grad skal ha et autentisk innhold. På mange måter er gården derfor fremdeles en gård, som informantene mine understreker. De er med på å skape assosiasjonene til en livsstil, historie og en kulturarv som er i ferd med å

bli sjeldnere og sjeldnere i dagens samfunn. Gårdsturismen er ikke simulert, men et stykke virkelighet i dag; men en virkelighet som ikke er som den fortiden den viser til. Denne fortiden er borte, og en kan bare skape bilder av den. David Lowenthal sier at vi hovedsakelig endrer på fortiden for å forbedre den – overdrive aspekter vi finner suksessfulle og vakre, feire det vi tar storhet i og undergrave det stygge og skamfulle (Lowenthal, 1985:332). Lowenthal forklarer hvordan fortiden alltid blir forandret på grunn av nåtidige behov;

«We reshape our heritage to make it attractive in modern terms; we seek to make it part of ourselves, and ourselves part of it; we confirm it to our self-images and aspirations ... history is continually altered in our private interests or on behalf of our community or country.» (Lowenthal, 1985:348)

Enhver bruk av fortiden vil være med på å endre den. Gårdsturismen kan gjøre fortiden mer levende ved å gjenskape noen deler og undergrave andre. På informantenes gårder lever fortid -og nåtidsgården side om side. Det gjør den ikke mindre autentisk.

Bondegården som symbol på ruralitet

Bondegården i Norge er et viktig element i, og derfor en referent til, norsk bygdeliv og ruralitet. Gårdene er fremdeles synlige i landskapet, selv om mange er nedlagte. Man kan se på de fysiske elementene i gårdslandskapet som symboler. Symboler som er med på å fremme bildet av Ryfylke som bygde- og landliv, og er med på å skille regionen fra byregionen Stavanger. Gårdsturismen fremstiller bondegården på en symbolsk måte, og blir kulturelle spor i landskapet slik som Anderson understreker (2010). Gården blir noe annet enn kun en næringsvei. Gården blir et symbol på en fortapt fortid, der tiden står stille, og hvor nostalgi om en annen hverdag trer frem. Reiselivet i Ryfylke er veldig bevisste på betydningen av gården i landskapet, hva den symboliserer. Fjord og fjell er ingenting uten det kulturelle elementet bondegården tilfører når den er plassert så dramatisk oppe på en fjellhulle eller i «ingenmannsland», presiserer de offentlige aktørene. Gårdsturismen symboliserer og forteller en historie om forandring. Informantene har restaurert gårdsbygninger og gitt dem en ny funksjon. De blir materielle spor i landskapet. De viser til noe som er forbigått av utviklingen. De blir endret i en viss grad, men blir stort sett stående som

før. Gårdsbygningene viser til en stabilitet og kontinuitet i et samfunn der endringer skjer raskt. Industrisamfunnet i dag, der man flykter i fra sine opprinnelige steder av ulike grunner som arbeid og utdanning, gjør at det skapes en lengsel etter «hjemmet», der man hører til og føler seg trygg (Akman, 1989). De rurale landsbygdene i Ryfylke kan derfor assosieres med «hjembygden». En informant snakket om å komme «hjem» til gården. En annen informant snakket om å kjenne seg «hjemme» i omgivelsene selv om han ikke var oppvokst der. Hjembygd-begrepet blir knyttet til masse følelser, assosiasjoner og minner. Er disse minnene gode, blir de ofte snakket om med romantiske ord og vendinger. I følge Akman kan slike minner knyttet til en fortid avdekke følelser som kan stride mot sunn fornuft og realitet, men slike følelser og minner kan også avdekke nåtidens ønske og behov for identitet og tilhørighet (ibid., 1989). Alle har et behov for å føle en tilhørighet til en gruppe og til kjente omgivelser som har samme regler og adferd som man forstår. Den nære tilknytningen bygden har til fortiden kan bli forbundet med noe negativt, som et hinder for fremgang og utvikling. Samtidig som bygden også da blir et sted der fortidens tradisjoner blir hyllet. Bygden blir derfor assosiert med fortiden på en positiv måte, der fortiden blir hyllet og sett på med stolthet. Byen blir fremstilt som et sted med muligheter, utvikling og fremgang – et sted for ungdom og liv. Bygden blir for mange der man har hatt sin barndom. En informant fortalte hvordan bondegården vekket nostalgiske følelser hos en av gjestene deres.

Inf.4: «...de siste som var her det var en israeler på 82 år og konen med barn og barnebarn. De var 12 til sammen. Han sa: bare som dere vet det så må dere ikke forandre på noe, fordi inne i dette huset er et minne fra min barndom. Han kjente igjen så mange ting. Hvordan det var i den tiden. I fra hans barndom i sitt hjemland. Det tror jeg det er mange som opplever. Det er mange gamle ting, og de oppdager at det ikke er et sterilt rom.»

Bondegården ble et symbol på en universell lengsel etter noe som ikke lenger er, men som eksisterer i dette landskapet. Selv om Israelerens barndom foregikk i en annen ende av denne verdenen så vil bondegården være et symbol på landliv, romantikk og fortidslengsel. Dette er et særpreg i Ryfylke som trekker frem regionen sin bygdeidentitet, knyttet til assosiasjoner som fred, ro, natur, romantikk, trygghet og kontinuitet. Reiseliv Ryfylke beskrev også denne stoltheten og viktigheten av gården i landskapet:

Inf. 1: «Gårdslandskapet i Norge er jo helt essensielt for vår suksess. Altså i hvertfall for fjord-Norge, og for Ryfylke sin del. Du har fjorder i resten av verden og; i Alaska, og på New Zealand blant annet. Og de er også dramatiske, flotte, store og alt det. Men det unike med den opplevelsen du får i Norge og Ryfylke er jo nettopp det at du har dette kulturelle elementene inn i det. Du har gården som ligger der og det å fundere over dette her at folk i det hele tatt har klart å bosette seg på disse stedene, hvordan kulturlandskapet er blitt holdt i hevd, det tror jeg er en av de store styrkene til Norge som turistdestinasjon.»

Gården i landskapet blir her trukket frem som et identitetsymbol på Ryfylkeregionen. Den røde låven er et naturlig blikkfang og blir sett på som midtpunktet i jordbrukets kulturlandskap, og blir derfor en identitetsmarkør i Ryfylke. De offentlige aktørene ble spurt i intervjuene; hva Ryfylke er. De pekte begge på kartet da dette spørsmålet kom opp. De pekte på sjø, fjord og fjell. En henviste til en felles historie og kultur. For en annen informant var Ryfylke «hjemme», der folk arbeidet i naturnære sektorer og levde sine familieliv. Tankene deres om Ryfylke understreker hva bondegården også trekker frem. Det går allikevel ikke an å si at alle folk har den samme oppfatningen av hva som er Ryfylke, ettersom mennesker er ulike. Det finnes dermed da ikke *en* virkelighet som regionen fremstiller på et offentlig plan, men flere oppfatninger av den. Fremstillingen av bygdeliv som bondeliv er ikke helt sannferdig i forhold til virkelighetens Ryfylke. Ryfylke har også byggefelt, byområder, kafeer og etablert fabrikkindustri selv om regionen er preget av jordbrukets kulturlandskap. Denne livsstilsendringen i norske bygder blir kalt for rurbanisering. Det vil si «en urbanisering av livsmåte, næringsveier, kulturformer og forbruksmønster, men uten store bydannelser» (Hompland, 2013:31). Her flyter det urbane og det rurale over i hverandre. Gårdsturismen undergraver dette rurbane trekket som Ryfylke også er en del av. Slik ser vi hvordan bondelivet bare er en del av den komplekse identiteten til Ryfylkeregionen. Men når man skal promotere en region handler det om å skille «oss» fra «de andre».

«Bevisstheten om en identitet - at en gruppe har noe felles - innebærer nødvendigvis også en avgrensning mot andre, det vil si: en bevissthet om forskjell.» (Bull, 2006:84)

Gårdsturismen i Ryfylke er dermed med på å bygge opp om denne differensieringen som den regionale utviklingsdriven ønsker, ved at bondeliv og bygdeliv blir satt opp imot byliv.

Bondegården versus bygården

Formidling av historie understreker også stedsmyten om bygdeliv som bondeliv, som noe som står i kontrast til det urbane industrisamfunnet og bylivet. Intervjuene ga en forståelse for hvordan byen som motsetning spiller en betydning for identitetskonstruksjonen i Ryfylke.

Inf. 2: «Altså det har noe med å bygge en identitet knyttet til vår stedlige kultur og natur, og begynne i en ende. Det å skille oss ut som noe annet enn det er i byen...»

Ryfylke vil være noe annet enn by, bekrefter Reisemål Ryfylke. Gårdsturismens rolle i denne sammenhengen er at den er med på å understreke myten om bygden og dens kontrast til bylivet. På mange måter dreier denne stedsmyten knyttet til bygden om tanken om at «det rurale livet er bedre enn det urbane». Dette gjelder også for Ryfylke. I boken *Ryfylke – liv og landskap*, skrives det at «Ryfylke har dei fleste av dei miljøkvalitetane folk saknar på meir urbane stader» (Høibo og Tjeltveit, 1989:117). Ryfylke promoteres som et trygt samfunn med gode oppvekstvilkår. Den ene informanten snakker om familieidyllen slik;

Inf. 4: «I går var sønnen vår her med to av ungene og en venninne. Da satt vi her (ute på gresset i solen fremfor huset. idyllisk) og hadde middag og ungene kunne springe rundt omkring.»

Inf. 5: «Det er jo et paradys på mange måter.»

Bygda blir et slikt sted, spesielt med tilknytninger til det gamle bondesamfunnets fellesskap, livsstil og fokus på familietid. Lik som samholdet til det gamle bondesamfunnet blir bygden også fremstilt som et tett samfunn der alle hører til (Hompland, 2013:32). Slik hører synet på bygden og synet på gården sammen. Byen blir, for den ene informanten, knyttet til tilgjengelighet og forutsigbarhet i motsetning til et mer isolert bygdeliv hvor man i mye større grad må bruke kreativitet og se alternative muligheter. Å bo på landet blir noe helt annet. Det blir beskrevet som et

spennende eventyr, hvor utfordringer ikke blir hindringer. Å bo på et småbruk står i kontrast til bylivet gjennom informantenes beskrivelse av bylivet. Den ene informanten sa for eksempel at grunnen til at de bestemte seg for å bo på gård og drive med turisme var fordi de ville «gjøre noe annet enn å kjøre i kø til og fra jobb og sitte på kontor». Bylivet blir assosiert med mas, stress og dårlig tid.

Inf. 5: «Det er en annen fordel her, at skal vi ut med bilen, utenom når det er arbeid i tunellen, så slipper vi å stå i kø og kan bare kjøre der til som vi skal. Når vi er i byen og kommer opp i rushtrafikken og blir stående i kø, for et stress.»

Slik blir gårdslivet også knyttet til stress, men av en mer fysisk art. Gårdslivet blir også knyttet til frihet.

Inf. 5: «Det er fritt. Vi bor fritt og godt. Jeg vet ikke om vi kunne klart å bodd i et byggefelt for eksempel. Vi er utskjemte med det at vi bor her for oss selv, og slipper å ha naboer over nakken. Det er en av fordelene. Så på en måte så er vi jo vår egen herre, men samtidig så er vi veldig bundet av været og dyrene.»

Denne friheten består av å kunne leve «romslig», det å ha naturen rundt deg konstant og åpenheten som landskapet har. Det urbane livet, med byggefelt og bilkø, gir mindre frihet.

Inf. 2: «...De i Stavanger kommer jo ikke inn her fordi de krever det helt likt som i Stavanger. De vil ha det annerledes. Det at vi er litt annerledes, litt romsligere, litt åpnere her inne og friskere luft, og litt større himmel gjerne, så er det det de ønsker.»

Driverne av gårdsturisme har valgt en livsstil som skiller seg ut i fra «det typiske» moderne bylivet som de fleste har i dagens sentraliserte samfunn. Ved å ta inn gjester på gården inviterer de dem med på denne sterke fremstillingen av bygdelivet som gårdslivet. Gårdsturismen er derfor med på å differensiere Ryfylke fra byliv.

6 Verdier i kulturlandskapet

Jeg ser på gårdsturismen som et viktig element og del av jordbrukets kulturlandskap i Ryfylke. Dette kapittelet vil fremstille gårdsturismen som en verdi. Gårdsturismen kan ha en verdi for enkeltindividet, men det kan også ha en verdi for samfunnet. En del av denne verdien lar seg lett tallfeste i økonomisk forstand. Andre deler er vanskeligere å måle i kroner. En av informantene kom inn på at i et samfunn der alt er målt i penger, er et fattig samfunn. Han uttalte det slik: «jeg har alt dette for å ha et rikt liv, ikke for å tjene maksimalt med penger». En annen informant sa at de «ikke drev med gårdsturisme for pengene, de hadde andre verdier som de fikk ut av det». Hvilke verdier er det her snakk om at gårdsturismen gir, og hvem er disse verdiene for? Er dette verdier som storsamfunnet har nytte av? Dette kapittelet tar for seg disse spørsmålene. Gårdsturismen blir sett i et verdiperspektiv, og blir diskutert i forhold til regional utvikling.

Fortid, tilhørighet og kulturlandskapet

Gårdsturismen selger og formidler kunnskap om en fortid som et opplevelsesprodukt til turister. Dette tilsier at produktet som blir solgt har en verdi. Jordbrukets

kulturlandskap kan bestå av flere verdier som tiltrekker mennesker. Informantene hadde mange gjester fra urbane strøk i Norge og utenlands. Det kan tenkes at det da er jordbrukets kulturlandskaps naturorienterte omforming som fungerer som attraksjon. Naturen som inngår i jordbrukets kulturlandskap står i kontrast til det urbane kulturlandskapet som har assosiasjoner til asfalt, murbygg og forurensing. Likevel vil noen gårdslandskaper også være mer verdifulle enn andre gårdslandskap. De fleste rangerer moderne stor-industrielle gårdslandskap lavere enn små, eldre landskap med mye naturlige elementer som trær, vegetasjon og vann.

«The general picture regarding landscape perception studies from an “outside” perspective, is that “modern” Norwegian agricultural landscapes are rated more negatively by the public than those landscapes that are perceived as traditional or “old fashioned”» (Daugstad et al., 2006:3).

Det fortidsrettede kulturlandskapet blir da sett på som mer verdifullt å selge enn det moderne. Fortiden har en verdi for nåtidsmennesket fordi den er en inngangsport til å forstå nåtidens samfunn og seg selv som individ. Uten en fortid å knytte seg til mangler man en tilhørighet. Fortiden gir et ståsted, et utgangspunkt for å forstå hvem vi er, fordi vi kan peke på hvor vi kommer fra – hva vi er laget av. Lowenthal poengterer at det ikke er mulig for mennesket å leve uten en fortid, fordi vi lever simultant i nåtid og fortid (Lowenthal, 1985:410). Fortiden er en plass vi alle kommer i fra og som vi deler og tar med oss. Den er overalt. Ryfylke kan derfor forsterke fellesskapet, identiteten og tilhørigheten til regionen ved å vise til fortiden. Gårdsturismen refererer til en fortid som befolkningen i Ryfylke har nær kjennskap til. Den henviser derfor til det kollektive minnet. Tilhørighet og fortid blir en verdi for mennesket.

Vertskapsrollen og kunnskapsformidling

En kan påstå at driverne av gårdsturisme står for en verdiskapning som har fordeler på et regionalt, så vel som et lokalt nivå. Stemmer dette? Ofte snakker man om hvordan innovative bønder skaper lokal samfunnsutvikling og liv i bygda, men det kan også skje på et høyere nivå. I Ryfylke kan dette være tilfelle fordi mange av de verdiene som blir formidlet gjennom gårdsturismen samstemmer med assosiasjoner tilknyttet til Ryfylke. Igjen vil jeg trekke frem Telemarksforskning sin undersøkelse

som understreker kulturlandskapet i Ryfylke som det viktigste potensialet for videre verdiskapning og omdømmebygning i regionen (Svardal, 2006). De mest markerte assosiasjonen til Ryfylke var bygder/bygdemiljø, naturopplevinger, småbruk, kulturlandskap og sauedrift. Undersøkelsen trekker frem hvordan produkter som samspiller med stedlig historie er verdt å satse på. Telemarksforskning legger også frem denne konklusjonen:

«Innsamling og formidling av historier knytt til landskapet og kulturen er viktige tiltak både for å styrke den lokale kulturen, men også for å skaffe grunnlag for å bygge ekstra assosiasjonsverdier knytt til produkt og opplevingar frå regionen.» (Svardal, 2006:43)

Gjennom interaksjon mellom gårdsdriverne og de besøkende blir det formidlet historier knyttet til jordbrukets kulturlandskap. Informant 2 uttalte dette om historiefordling;

Inf. 2: «Vi har en del bussturer. Det vil si at de kommer med buss til kaien og så frakter jeg de frem og tilbake, og så spiser de middag og får kaffe og dessert og historier. Historier er jo veldig viktige i denne sammenhengen. Også når vi har firmaer så vil de alltid ha guiding og historier.»

T: «Ok, så det er en etterspørsel?»

Inf. 2: «Ja. Det og at vi av og til ofte serverer i et gammelt hus i fra 1700 (-tallet), med historier i veggene og historie alle veier. Det er det, altså historier, det er limet som binder alt ihop. Så den store fordelene med gamle hus er at da kan vi fortelle litt om husene og alt mulig.»

T: «Så du får satt deg inn i stemningen?»

Inf. 2: «Ja. Jeg har alltid sagt at de kommer ikke inn fordi de er sultne og vil spise middag, de vil ha ganske mye mer. Og det får de også, slik at de blir fornøyde.»

T: «Så det de er interesserte i er fortellinger rundt stedet?»

Inf. 2: «De er interesserte i fortellinger rundt stedet, men det er også like interesserte i oss som bor der, hvorfor vi bor der, om det ikke er forferdelig å bo der om vinteren, om vi er innestengte (osv.).»

For denne informanten er fortellingene knyttet til gårdsmiljøet noe av det viktigste med arbeidet og produktet deres. Formidlingsarbeidet som driverne av gårdsturisme

gjør, har derfor stor verdi for det regionale utviklingsarbeidet fordi det forsterker den lokale bondekulturen gjennom oppbygging av assosiasjoner som blir knyttet til regionen. En måte å se på det på er at driverne av gårdsturisme i dette tilfellet fungerer som vertskap for og formidlere av regionen. Driverne av gårdsturismen er jo verter i form av at de tar seg av og yter service ovenfor gjestene. Men på mange måter er de også verter og representanter for jordbrukets kulturlandskap i Ryfylke. Gjennom opplevelsen får besøkende et innenfra-perspektiv i livet på gården før og nå. Det står i motsetning til museumsvertskap som har en utfordring ved at de har automatisk en mer distansert rolle til det som blir formidlet. Intimiteten ved vertskapet er derfor unikt. Informantene blir «museumsgjenstander» ved å leve sine liv, nesten som i et utstillingsvindu. Bruk av historie i næringsutvikling kan bli sett på som en måte å distansere seg fra fortidsformidling som noe som kun skal eksistere på museum.

Dag Lønning sier at noen gårder i landskapet er lettere å fylle med innhold enn andre, fordi noen har en synligere historisk referanse (Lønning et al., 2013:41). Han

nevner at et kriterie som gårdsbygg bør fylle for at det skal være lettere å kunne drive med verdiskapningsarbeid der, er at de bør være generasjonsfjøs som potensielt kan formidle en historie om involusjon og kontinuitet. Skal en gård ha sjangs for å fylles med mening og være potensial for verdiskapning, hjelper det altså at gården har en tydelig historisk henvisning. Informantene har forstått denne tanken om hvordan attraksjonsverdien til gården stiger ved å synliggjøre fortiden. Næringsutviklingen som har skjedd på disse gårdene bygger videre på de allerede etablerte tradisjonelle næringene som husdyrhold og jordbruk og blir derfor ikke sett på som et brudd på tidligere aktiviteter knyttet til gårdene. Den historiske kontinuiteten blir derfor ikke brutt selv om gården skifter funksjon. Det historiske elementet til gården blir for eksempel forsterket i bygningene de har restaurert. Fortellingene knyttet til livet på gården før og nå blir sett på som viktige for å fylle gårdene med liv og historisk atmosfære. Slik kan en trekke slutninger til hvor viktig kommunikasjonen mellom gårdsdriverne og gjestene er for den verdiskapning som finner sted. Gårdsturismen viser et mer levende landskap enn noe museum kan gi. Levende landskap er derfor verdifulle landskap. Reisemål Ryfylke putter det slik;

Inf. 1: «Og det er jo klart at når du kjører Ryfylkeveien også nå, nasjonal turistvei Riksvei 13, hadde vi ikke hatt gårdene i seg selv som en visuell ting, så hadde det jo vært noe annet. kjør i Sverige: skog, det er ikke noen opplevelse.»

Informant 2 uttalte også hvordan han trodde at de fleste som reiser til Ryfylke er interesserte i kulturlandskap, og at det var viktig for dem at kulturlandskapet er åpent og ikke bare er tett i skog. Det levende landskapet er mer attraktivt enn det forlatte landskapet. Akkurat som å se på en stillesittende krokodille i dyreparken kan være lite interessant, er det morsommere når det skjer noe, når det er «liv og røre». Lønning påpeker hvordan det er mennesket som fyller gårdsbyggene med liv og mening. Hvis bondegården i seg selv symboliserer rural idyll, slik som blir poengtert i kapittel 5, har den ikke da verdi i seg selv? Et ubrukt fjøs blir et tomt skall som må tillegges verdi gjennom sosial handling, gjennom mennesker. Bygningene har dermed ikke en verdi for seg selv, men må fylles med mening og aktivitet for å kunne sees som en ressurs for fremtiden og for utvikling. Det handler ikke først og fremst om mennesker som en gang produserte i fortiden, men om mennesker som skal produsere i nåtid. Å gi liv og verdier til gården kan kun skje gjennom menneskelig

vilje og innsats. For informantene handlet det om å se muligheter, og opprettholde en optimisme. Det handlet om å brenne nytt liv i gården for samtiden. Reisesmål Ryfylke nevnte hvordan reiselivet er avhengig av at de som formidler har en tilhørighet til regionen og en brennende vilje til å formidle. Dette blir understreket av Dag Lønning som sier at «det handler først og fremst om mennesker» (2013:31). Informantene hadde god kunnskap om, og er interessert i, stedshistorien knyttet til gården. Livet på gården har derfor en verdi fordi den besitter historisk kunnskap. Vi beveger oss da innenfor den verdien knyttet til landskap som Michael Jones beskriver som pedagogisk verdi (1981:2). Pedagogisk verdi finnes i kulturlandskapets evne til å være en historisk kilde. For informantene handlet de ikke bare om å vise gjestene fortidsgården, men også samtidsgården og fremtidsgården. Formidlingen inkluderer hva gårdslivet har vært, hva gårdslivet består av i dag og ønsker om hvordan gården skal være i fremtiden. Disse historiene kan ha en betydning for formidlingen av Ryfylkeregionen som pedagogisk verdi. Som kunnskap om regionens særpreg som forteller om regionens identitet. Gårdsturismen har derfor også betydning som en identitetsverdi for regionen. Ryfylkeidentiteten blir brukt som en ressurs i opplevelseskontekst som gårdsturismen tilhører. Ryfylkets kjennetegn blir brukt som en verdi som selges som turistprodukt.

Bærekraftig utvikling

Utviklingen av gårdsturismen i seg selv kan si oss noe om en nåtidig verdiendring mot en større verdsetting av det før-moderne. Gårdsturismen er en måte å opprettholde småbruket som en livsform, en livsform som er truet i landbrukets stadig omorganisering, rasjonalisering og nedlegging. Bevaringen av jordbrukets kulturlandskap gjennom gårdsturismen spiller en rolle for det som blir betegnet som den bærekraftige utviklingen i Ryfylkeregionen. Det vil si at steder som er fraflytningstruet kan få en mulighet til å overleve gjennom et nytt grunnlag for verdiskapningsetablering på stedet.

«The process of protection, of adding value, speaks in and to the present, even if it does so in terms of the past» (Kirshenblatt-Gimblett, 1998:150). Å beskytte eller verne noe, kommuniserer at det har en verdi. Gårdsturismen har på mange måter vært «redningen» for gårdsbrukene til informantene. Småbruk er ikke egnet for

volumproduksjon, men passer inn under den eldre formen for jordbruk som kan karakteriseres som mangesysleri eller som husholdningsgården, i motsetning til pengegården. Det var viktig for informantene å få frem hvordan landbruket i dag ikke er tilrettelagt for småbruk, og hvordan tilleggsnæringer som turisme kan være veien å gå. Å starte opp med gårdsturisme kan da bli sett på som en måte å verne om den autentiske gården som småbruket representerer. En uttalte at:

Inf. 5: «Den utviklingen som er i jordbruket, hver eneste dag blir det lagt ned gårdsbruk og sammenslåinger; tun-sentralisering heter det vel på fint. Det er jo litt betenkelig. Det er jo mange som mener at denne måten å drive på ikke er en bærekraftig utvikling på sikt, slik som verden utvikler seg. Jeg forstår det slik at det som er mest bærekraftig for fremtiden og for verden er at det blir opprettholdt småbruk. For å skaffe folk arbeid og for at det skal være bærekraftig. Industrialisert jordbruk i fra Europa er ikke bærekraftig. Det er ressursløsning fordi du da bruker opp ressurser.»

Å drive smått hadde en betydelig verdi for informantene. De kunne også fortelle at gjestene uttrykte en innsikt i viktigheten av småbruket gjennom å stille seg uforstående til hvordan informantene kunne tenke seg å selge et slikt paradys på jord. De ser på nært hold hvordan informantene lever sine liv, og hvor idyllisk det kan være. Det blir allikevel vanskelig for informantene å bare se på det positive med bondeyrket. De blir sittende med utfordringene det er å drive et småbruk i Norge. Gjestene henviser til en tanke om fortiden som den fineste måten å drive landbruk på, samtidig som denne idylliske ideen om gården sier noe om samtiden der den tradisjonelle måten å drive småbruk på er i ferd med å forsvinne, den må vi derfor ta vare på. Landbruk i småskala og nisjeformer blir oppfattet som en bærekraftig måte å utnytte deler av landbruket i Ryfylke på, i en region som alltid har vært preget av småbruksdrift. Informantene ser verdien ved å drive smått i en verden som kun har plass til store. Informant 2 uttrykte hvordan det å ha seks sauer er en kjemperessurs; «de beiter ned ganske mange hundre mål og holder et åpent landskap, men de som gidder å holde seks sauer skal ikke få noe tilskudd i fra staten». Informant 4 setter dette litt på spissen ved å si at det kanskje er krig som må til for at man skal begynne å sette pris på småbrukslivet igjen. Informantene mente at mange ikke ser hvilke verdier som kommer fra distriktene og hvordan gården bidrar med så mye i dagens samfunn. Informant 4 kunne fortelle om en gjest som hadde sagt under fiske-

middagen at «det kommer noe godt i fra distriktene også». «Fra distriktet? Men det er jo her alt kommer i fra?», responderte informanten da. I dette intervjuet kom vi da inn på dette med bærekraftig utvikling i landbruket. Gjennom narrative til informantene kom det frem hvordan den destruktive samtiden bør ta lærdom av den langt mer bærekraftige fortiden. Fortiden spiller her inn på hvordan vi bør tenke om landbrukets utvikling i fremtiden, hvor det å drive i småskala er positivt miljømessig. Ifølge Verdens Turismeorganisasjon skal et bærekraftig reiseliv ha tre hovedmål: bevaring av natur, kultur og miljø, styrking av sosiale verdier og økonomisk levedyktighet (WTO, 2005:11). Regionalt er Ryfylke en region med store naturverdier. Ryfylke har vært under lupen flere ganger i forbindelse med rapporter angående naturforvaltning og landskapsvern, som gjenspeiler en felles forståelse av Ryfylke som en verdifull naturregion (NIBR, 2005). Ryfylkeheiene inneholder blant annet store vannkraftressurser. Informantene var veldig opptatt av hvordan mennesker er avhengige av sine omgivelser og har et ansvar for naturen vi inngår i. Det fantes her en bevissthet om hvordan mennesket har en påvirkningskraft på miljøet i en stor grad. Dette er en tankegang som kan kobles til økologisk filosofi, som ser mennesket som en av mange skapninger som gjensidig er avhengige av hverandre. Verdier som mangfold og variasjon i landskapet er en del av verditenkningen knyttet til for eksempel Arne Næss sitt syn på økologisk filosofi (Næss, 1999). Denne masteroppgaven kommer ikke til å ta dypere for seg økologisk filosofi, men vil allikevel markere hvordan informantenes tanker rundt verdiene i kulturlandskapet er preget av holdninger som en finner innenfor denne grønne ideologien. Bonden har en betydelig rolle i en verdivurderingsprosess knyttet til kulturlandskapet. Driverne av gårdsturismen blir derfor en drivkraft for å opprettholde verdifulle elementer, ikke bare for deres egen del i hensyn til å skape et miljø som de besøkende betaler for å oppleve, men også for at lokalsamfunnet skal få ha glede av landskapet. Informantene oppfattet gårdsturismen som positiv i den forstand at det er da mulig å opprettholde kulturlandskapet på en bærekraftig måte, uten å måtte legge ned gårdsdriften. Å gi gjestene en grønn opplevelse er noe som man ser er en økende trend innenfor reiselivet siden slutten av 1980-årene (Jones, 1987). Gårdsturisme kan derfor finne seg innenfor denne reiselivstrenden mot en bærekraftig måte å utvikle landbruket i Ryfylke. I følge problemstillingen vil gårdsturismen spille en rolle for den regionale utviklingen gjennom å synliggjøre grønne verdier som er viktige for fellesskapet og fremtidige generasjoner. Fremhevelse av disse verdiene kan berike

samtiden gjennom formidling av en kunnskap om verdsetting av fortidens og nåtidens kulturlandskap.

Vern gjennom bruk

Ved å verne om en fortid ligger det en indre forståelse av at den gamle måten å drive gård på var bedre for og mer i takt med naturen. Her eksisterer igjen et idyllisk og nostalgisk bilde av fortidens mennesker som mer samstemmige med sine naturlige omgivelser. Gårdsturismen opprettholder dermed opplevelses- eller rekreasjonsverdien som Michael Jones understreker at landskap kan inneholde (1981:3). Gårdsturismen kan dermed bli sett på som et moderne uttrykk for det urbane samfunnets rekreasjonslandskap. Informantene sa at de hadde mange gjester fra urbane strøk. Dette kan gjerne reflektere et ønske om å unnsnippe det moderne urbane livet, og viser til et syn på gårdslandskapet som mer beroligende, mer avslappende og vakrere å besøke enn bylandskap.

Gårdsturisme kan også sees på som en konservator. Verdier i kulturlandskapet blir vernet ved at gårdene er i bruk. Informantene beskrev hvordan sauene gjorde nytten som «plenklippere».

Inf. 2: «Og sauer har vi nå kun for å opprettholde kulturlandskapet. Fordi, hvis vi ikke har sauer, i mai så tok vi de bort i fra de områdene som turistene helst oppholder seg, rundt turisthytten og uthuset. Og nå, jeg forteller jo dette til de fleste som er interesserte, så er altså trærne, bjørketrær og alt, en 30cm. høyt. Det er hundrevis av de rundt hytten og området rundt. Så nå må vi ha inn sauene slik at de kan ta ned alt det der i løpet av vinteren. Hvis vi ikke har sau så går det ti år så er det skog alle veier som er fem meter høye, og Rogalands befolkning kan ikke lenger bruke det området.»

T: «Nei. For det er vel ikke bare for dere det er viktig å opprettholde?»

Inf. 2: «Nemlig, det er ikke bare for oss. Men for oss er det veldig viktig, fordi vi lever jo av turisme. Men andre steder, der de ikke har noen inntekter av turistene, og der inntektene på sauene er så lav at de har jobb utenom, at de velger å slutte med sau eller at de bare har på innmark, så gror alt igjen. Det er jo et kjempe problem som bare vil øke på.»

Uten dyrene og den aktive bruken av dette kulturlandskapet ville man mistet det som gjør det verdifullt. På kommunalt nivå i Ryfylke har det vært satt i gang ulike tiltak for å skoge og rydde opp slik at det er mulighet for å kunne slippe å kjøre igjennom den såkalte «grønne tunellen» som blokkerer utsikten langs Ryfylkeveien. Å opprettholde kulturlandskapets rekreasjonsverdi er noe som også Ryfylke IKS trekker frem som noe som også blir legitimerert på et regionalt nivå. Opprettholdelse av kulturlandskapet sees på som viktig i en regional sammenheng fordi det er med på å synliggjøre opplevelsesverdien i regionen.

Bonden har dermed et ansvar ovenfor storsamfunnet som en forvalter av felles verdier. Uten å bruke gårdslandskapet aktivt vil regionen bli en «spøkelsesby». Når bonden begynner å drive med gårdsturisme kan man dermed begynne å se på turismen som den nye kulturlandskapskonservatoren. I Gunhild Settens doktoravhandling peker hun på hvordan bonden har «ansvar for den kollektivt eide natur- og kultur- og miljøarven som landbruket disponerer» (Setten, 2002). Bonden

har individuelle verdiinteresser, men dette kan være verdier som man også kollektivt setter høyt. Informantene pakker fellesskapets verdier og ressurser om til et turismeobjekt. Gårdsturisme har derfor også en kollektiv så vel som en individuell side (Haugen og Stræte, 2011:289-290). Den regionale bondekulturen i Ryfylke som er knyttet til småbruket, blir sett på som kulturarv gjennom gårdsturismen. Gårdsturismen har derfor verdi som identitetsforvalter. Hvilken historie informantene velger å legge vekt på i deres formidling reflekterer verdien til denne historien. En bonde blir tradisjonelt sett på som en samfunnsbidrager i form av at han produserer matvarer. Gjennom gårdsturismen bidrar «bonden» i andre former, i rollen som kulturformidler. I denne konteksten handler det om å ta vare på og tilrettelegge for at folk kan fortsette å bo og tjene penger på småbruket og dermed bevare det «levende kulturlandskapet» i Ryfylke. Vern av jordbrukets kulturlandskap i form av gårdsturisme inneholder i praksis et vern om de autentiske historiene om et ekte landbruk, og er et sted der idyll og realitet møtes.

Landbruk er en næring som har blitt knyttet til å være en bevarer og av stedlig kulturarv, men også en trussel for den (Daugstad et al., 2006:68). Vern av kulturlandskap og bruk av kulturlandskap er en kjent dualisme i det moderne samfunnet. Den viser til en verdikonflikt mellom verneinteresser og utbyggingsinteresser. Kombinasjonen av landbruk som en økonomisk aktivitet og systematisk bruk av landskapet på den ene siden, og kulturarv som involverer konservasjon og strenge begrensninger for bruk, på den andre siden. Det gamle og tradisjonelle blir ofte sett på som en motsetning til fremgang, vekst og utvikling. Ønsket om fremskritt eksisterer parrallelt med en lengselen etter det som var og dermed bør bevares. Idealet er å finne en middelvei der nye elementer som ikke ødelegger mer enn de skaper, kan utvide landskapets potensiale (Jones, 1981:6). Hvor passer da gårdsturismen inn i dette vern og bruk perspektivet? En kronikk i Aftenposten så kritisk på gårdsturismen som en gode for fremtidig utvikling, fordi gårdsturismen kanskje kan bli sett på som mer fortidsrettet snarere enn fremtidsrettet. Forfatteren mente at gårdsturistene ikke ville se den moderne, teknologiske gården, men heller ville «spasere rett inn i det romantiske bildet av den gammeldagse bondegården» (Åmås, 2008). Gårdsturismen blir her lagt frem som en forhindrer av moderne landbruksutvikling. Samtidig mente Åmås også at turisme gir en relativ lav inntekt for bøndene, og kan skape et bruk som er vanskelig å overta for

nye generasjoner av bønder. Empirien ga et inntrykk av at gårdsturismen ble en middelvei der en verner om fortiden samtidig som en er med på en langsiktig, bærekraftig utvikling for regionen gjennom måter som ikke er lette å tallfeste i statistikk. Informantene verner gjennom bruk. De har skapt en arbeidsplass og er med på en positiv verdiskapning som er ønsket på et regionalt nivå. De ser andre verdier enn økonomiske inntekter. Hvilken effekt arbeidet deres har på fremtidige generasjoner blir gjennom formidling av synet på jordbrukets kulturlandskap som verdifullt, noe som bør vernes om, uansett form.

Fremtidsregionen

Et alt for stort fokus på å bruke Ryfylke sine egenskaper som besitter av fortidens verdier kan skape assosiasjoner til å ikke henge med i den moderne hverdagen. Ryfylke IKS er veldig opptatt av å skape en fremtidsregion gjennom å ta med seg noen av fortidens verdier som er attraktive for nåtidens mennesker, men samtidig henvise seg til det moderne mennesket med sine urbane behov. For eksempel er infrastruktur og nærhet til byen viktig for å skape vekst. Dette har mye med tilgang på alt som følger med av bylivets ringvirkninger innover, men også for å tilfredsstille regionens innbyggere gjennom å hindre en følelse av isolasjon fra omverdenen. Daglig leder for Ryfylke IKS putter det slik:

Inf. 3: «Det vil jo minke det her urbane presset kan du si. Da kan du få i pose og sekk. For eksempel i Årdal (med Ryfasttunellen) så er det bare en halv time til byen vil jeg tro. Da er du i byen og kan reise hjem når du vil. Du trenger ikke å tenke på ferger og du kan være det urbane mennesket du hadde lyst til å være akkurat den dagen der, og være glad for at du skal hjem på garden din og la ungene få lov til å vokse opp på en god plass du er trygg.»

Informanten viser til hvordan man ikke lenger har avgrensningen ved at man enten blir definert som et by-menneske eller et land-menneske, ved at de to smelter sammen. Det eksisterer da et ønske om å være et moderne menneske med tradisjonelle verdier, noe som undergraver at det moderne og det tradisjonelle alltid har blitt sett på som kontraster. I Ryfylke ønsker man det moderne inn i det tradisjonelle og det tradisjonelle inn i det moderne. Hvordan kan man utvikle Ryfylke på denne måten der vekst er både positiv og negativ? Gårdsturisme er ikke en

næring som nødvendigvis har fordel av å vokse. For utviklingsarbeidet vil mål om å utbedre og forstørre ofte være et positiv trekk i riktig retning for destinasjonen. For gårdsturismen vil det si å «ødelegge» noe av den unikheten som opplevelsen de selger gir. Informantene sa at de promoterte et sted preget av ro, fred og romslighet. Når dette stedet blir bombadert av besøkende kan det være et uttrykk for at regionen i stor grad har lyktes i å tiltrekke seg folk, men samtidig vil opplevelsen av unikhett forsvinne. En informant sa at om de skulle utvide så ville det ikke bli kjekt for besøkende å komme. De foretrakk heller ventelister for å bevare noe av den intime gårdsopplevelsen har. Nasjonalt blir landbruket sett på som en næring preget av store utfordringer. Ryfylke har allerede stor interesse for å legge til rette for verdiskapning, og landbruket er inkludert her i stor grad. Spesielt er dette tilknyttet til nisjeretninger i reiselivet og innenfor matproduksjon. Det at Ryfylke IKS ikke har grepet tak i landbruket i Ryfylke tyder kanskje på at det ikke finnes store bekymringer for denne utviklingen på et regionalt plan. De understreker dermed at samhørigheten mellom landbruk og reiseliv er en del av det særegne med Norge, noe verdifullt som Ryfylke bør holde fast ved med tanke på utviklingsarbeid videre. De understreker også hvordan landbruket har prioritering politisk, uavhengig av parti. Regionen viser at det går an å få både i «pose og sekk», slik informanten uttaler det. Man kan være moderne selv om man bor på et sted som henviser til bakover i tid mer enn fremover. Bindeleddet mellom landbruk og reiseliv sin effekt på utvikling blir blant annet betraktet i den pågående prosessen med å utarbeide en regional reiselivsplan i Ryfylke (Ryfylke IKS, 2013-2028). Mellom annet blir det i denne planen trukket frem hvordan aktivt landbruk, levende bygder og formidling av sterke historier er satt i sammenheng med reiselivets attraksjonsverdi i regionen. Gårdsturismen er da et eksempel på hvordan landbruk og reiseliv kan kombineres og ha en betydning for den regionale utviklingen. Koblingen mellom landbruk og reiseliv blir også presisert på fylkesnivå. I regionalplan for friluft, idrett, kulturvern og naturvern i Rogaland står det;

«Et godt samarbeid mellom reiseliv og landbruk er en forutsetning i satsingen på reiseliv i Rogaland. De to næringene har felles interesser og gjensidig nytte av å tilby lokalbefolkningen og tilreisende opplevelser og aktiviteter, som selvfølgelig også må ses i sammenheng med de natur- og kulturverdiene det offentlige forvalter og tilrettelegger.» (Rogaland Fylkeskommune, 2005:54).

Vektlegging på genuine, autentiske lokalmiljø og bærekraft blir understreket som å ha en sentral plass i reiselivsutviklingen i denne planen. Målsetninger som ivaretagelse av «mangfoldet av kulturminner og kulturmiljøer i landbruket og regionale variasjoner i kulturlandskapet gjennom aktiv drift og bosetting» (Rogaland Fylkeskommune, 2005:39-40), blir også trukket frem som viktig for positiv utvikling. Bindeleddet mellom landbruk og reiseliv blir også synlig i Regional planstrategi for Rogaland fylkeskommune (Rogaland Fylkeskommune, 2013). Her presiserer fylkeskommunen at «reiselivsnæringen i distriktene er avhengig av et aktivt landbruk som opprettholder og utvikler kulturlandskapene» (Rogaland Fylkeskommune, 2013:6). Her trekker fylkeskommunen frem at man må se verdien som kulturlandskapet spiller for attraksjonsverdien til lokalsamfunnene i fylket. Med tanke på problemstillingen vil gårdsturismen være en del av regionalt utviklingsarbeid på grunn av hvordan planene ovenfor inkluderer landbruk og reiseliv sin betydning for felleskapet. Dette blir spesielt med i forbindelse med den rollen gårdsturismen har som forvalter av det materielle og det immaterielle kulturlandskapet knyttet til landbruk og bondekulturen, selv om den tradisjonelle råvareproduksjonen skjer på et lite nivå.

Økonomisk verdiskapning

Man skal ikke utelukke effekten gårdsturismen har for økonomien i Ryfylkeregionen. For informantene har en sikker inntekt vært viktig for oppstarten av gårdsturisme. Motivasjonen for å drive gårdsturisme har allikevel ikke vært bygget opp av inntekt alene. De uttrykte en frustrasjon over hvor lite økonomisk det er å være bonde på et småbruk. Gårdsturisme ble en tilleggsnæring som gjorde det mulig for informantene å holde frem med driften av gårdsbruket som et småbruk og ikke som et storindustribruk, en driftsform som allikevel ville være økonomisk bærekraftig. Informantene var klar over at de ikke ble rike av småskala gårdsturisme, men det var heller ikke hovedmotivasjonen for å drive med turisme. Gårdsturismen har også ringvirkninger for lokalsamfunnet i form av at turistene bruker transporttilbud og handler i butikker. I fylkesplanen for friluft, idrett, kulturvern og naturvern blir det «et mål å få større fokus på verdien av landbrukets kulturlandskap (verdifulle kulturmarkstyper, kulturminner og bygninger) som mulige inntektskilder i landbruket» (Rogaland Fylkeskommune, 2005:57). Dette blir også poengtert som et mål i den regionalplan for landbruk i Rogaland, som sier at det er viktig å ta utgangspunkt i

lokale ressurser og «framheve det spesielt genuine i Rogaland, det vere seg maten, staden, kulturen eller naturen» (Rogaland Fylkeskommune, 2011b:34). Gårdsturisme er synlig på andre nivå enn lokalt, i forbindelse med stedsutvikling. Endringen av å drive gård til å drive gårdsturisme viser hvordan jordbrukets kulturlandskap blir satt i en ny sammenheng hvor man har begynt å tenke nytt i forhold til det kjente og tradisjonelle. Informantene sa at det var viktig å se potensialet til stedet. De så kulturlandskapet som en ressurs for verdiskapning og var flinke til å se kulturlandskapet som en helhet. Informant 2 mente at man måtte «se bredt», se ressursene i kulturlandskapet hele tiden, men først og fremst tenke smart i forhold til avkastning av arbeidet.

Inf. 2: «Ja, og så er det jo arbeidsmengden som avgjør også. Og hva vi kan nytte av de verdiene som er på gården. Det er ganske mye vi kan nytte, men det er like viktig hva du setter igjen med når vi er ferdige. Hva skal vi satse på, hva er vi mest interessert i og hva gjør mest avkastning av det vi er interesserte i.»

Begge gårdsturismegårdene har for eksempel bygget egne elkraft-stasjoner ved å bruke elven på eiendommene. Ulike regionale og fylkeskommunale tiltak har nok skapt en mer forståelse for verdiene i kulturlandskapet, der bøndene blir inkludert i å tenke i nye baner i forhold til landbruksutvikling. Å satse på tilleggsnæringer begynner å bli en kjent utvikling for flere bønder i Ryfylke. Den ene informant fortalte om møter og kurs som de hadde vært på for å hjelpe til med ideutvikling og muligheter knyttet til gården. Gjennom kursing og nettverksbygging der bønder kommer sammen, blir de hjulpet blant annet i form av økonomisk investering og ide- og produktutforming. Innovasjon Norge blir trukket frem som en bidrags giver som har hjulpet informantene til å sette i gang. Verdiskapning knyttet til gården blir støttet både på et regionalt nivå, fylkesnivå og nasjonalt nivå, som en del av å takle utfordringene norsk landbruk står ovenfor i dag.

Gårdsturisme, identitetsverdi og regional utvikling

Masteroppgaven har trukket frem empiriske funn og satt dem i lys av teori. Dette har vært med på å gi innspill til problemstillingen; hva er gårdsturismens bidrag og rolle for regional utvikling og stedsidentitet. Har masteroppgavens innhold tilfredsstilt problemstillingen?

Masteroppgaven har omfavnet abstrakte ting som identitet, tilhørighet og nostalgi, verdier som er vanskelig målbare. En kan allikevel se at kapitlene har kommet med noen resultat som svarer på problemstillingen, der de har fanget opp om disse abstrakte verdier gjennom den kvalitative metoden. Masteroppgaven har trukket frem verdier som identitetsverdi, fortidsverdi, autentisitetsverdi, kunnskapsverdi og naturverdi, og koblet dem opp til gårdsturismens fremstilling av jordbrukets kulturlandskap. Den har forsøkt å favne om gårdsturismens kvaliteter som virker inn på det regionale fellesskapet. Tidligere presentert empiri og teori har vist til hvordan gårdsturismen er et symbol på og formidler av stedsidentiteten i Ryfylke. Stedsidentitet blir her forstått som stedets særpreget. Ifølge problemstillingen blir den autentiske bondegården trukket frem som en viktig del av den regionale identiteten. De private aktørene ønsker å fremstille en slik autentisk gård. Gårdsturismen understreker hvordan småbruket spiller en rolle for hvordan besøkende oppfatter regionen. Gårdsturismen blir hovedsakelig trukket frem som en verdi som identitetsbærer – en verdi som kan bli kommunisert og markedsføres til andre. I følge Henningsen og Vestby blir stedsidentitet et strategisk utviklingsprosjekt for å holde på og trekke til seg folk og aktiviteter (2012:93). Med tanke på problemstillingen vil gårdsturismen derfor spille inn på det regionale utviklingsarbeidet i Ryfylke gjennom bruken av stedsidentitet i strategiutforming. En felles identitet oppfattes ofte som en styrke i det regionale utviklingsarbeidet fordi det styrker regionens attraksjon og synlighet (Langeland, 2012:28). Identitet og tilhørighet er verdier som er vanskelig å måle, men det vil ikke dermed si at de er verdier som ikke bør bli gitt oppmerksomhet. Henningsen og Vestby peker på hvordan «økt kunnskap om og forståelsen for betydningen av identitet og tilhørighet blir avgjørende for å skape forståelser av regionale utviklingsprosesser» (Henningsen og Vestby, 2012:94). Man kan derfor si at informantene som driver gårdsturisme i Ryfylke blir en av flere sentrale drivere for lokal og regional stedsutvikling. Gårdsturismen sin identitetsverdi for regionen spiller en viktig rolle i det som

Henningsen, Vesby og Tjelmeland viser til som stedskonkurranse i en verden der man kjemper om å skille seg ut og være attraktive (Henningsen og Vestby, 2012:95, Tjelmeland, 2008:109). En faktor som har vært årsak til økt konsentrasjon rundt å skille ut lokalt særpreg, er globalisering. Globalisering fører til at steder i verden blir mer og mer homogene, der mange fysiske strukturer ser like ut, finnes over alt og tilbyr mange av de samme produktene. Globalisering har derfor blitt sett på som en årsak til at interessen for lokal identitet er økende. Moderniseringsprosesser, inkludert globalisering blant andre, sies å knyttes til en opplevelse av at det faste går i oppløsning. En slik erfaring kommer til uttrykk i hvordan nåtidens mennesker nostalgisk søker etter autentisitet (Henningsen og Vestby, 2012:96). Som også påpekt tidligere, blir gårdsturismen en del av denne lengselen etter stabiliteten som blir sett på som truet. Gårdsturismen viser verdsettingen av autentisitet som en verdi gjennom hvordan kulturuttrykk som småbruket og gårdens kulturlandskap blir bevart og oppfattet som eksotisk og verdifullt. Ifølge problemstillingen kan gårdsturismen være med på å kanskje delvis konstruere, men først og fremst legitimitere en regionalidentitet knyttet til den gamle husholds-bondegården. Småbruket blir, gjennom gårdsturismens fremstilling, brukt som et konkret identitetssymbol i kulturlandskapet i Ryfylke. Meningsinnholdet bak dette identitetssymbolet, og verdiene som det er tilknyttet, blir forsterket gjennom informantenes narrativer. Informant 5 kunne fortelle at ved å ta vare på kulturlandskapet, hindre gjengroing, vil det få frem «det som er spennende med fjordene i Norge ... Du ser hvordan folk har bodd». Dette reflekterer informantenes syn på åpne kulturlandskap med tilknytning til fortidige liv, som det særegne ved Ryfylke. Informant 2 fortalte at gjestene «er interesserte i fortellinger rundt stedet, men de er også like interesserte i oss som bor der, hvorfor vi bor der ... Og det folk er interesserte i når det gjelder mat er om den er lokalprodusert.». Gjestene vil ha en bit av stedets identitet som en del av turistopplevelsen. De vil oppleve steder som viser tegn til liv.

Hans Fink (1991) sin tanke om steders komplekse identiteter kan bli sett i sammenheng med hvordan Ryfylke inneholder mangfoldige identiteter, både knyttet til urbant liv så vel som ruralt. Gårdsturismen fremstilling av bondelivet som en del av Ryfylkeidentiteten blir en del av denne kompleksiteten. Refleksjonen rundt småbruket som identitetssymbol kan kobles opp mot Lysgårds tanker om identitetskonstruksjon som en del av regionaliseringsprosessen. Småbrukets assosiasjoner til gode verdier

kan brukes som politiske redskaper, hvor en regional identitet skapes ut i fra en intensjon og et formål om å gjøre Ryfylke attraktiv som region. Slik virker gårdsturismen inn på regional utvikling, noe som også blir bekreftet er betydningsfullt i regionale og fylkeskommunale utviklingsplaner. Når informantene trekker frem sine verdiperspektiver knyttet til kulturlandskapet som assosiasjoner til fred, ro, stabilitet, familieliv, romslighet og naturnærhet, er dette med på å vise besøkende i Ryfylke hvilke kvaliteter som regionen består av. Disse informantene fyller da en vertskapsrolle som formidler av det autentiske gårds livet i regionen, både fortidig og nåtidig. Gjennom gårdsturismens mulighet til å gi gjestene et innenfraperspektiv ved at driverne lever side om side, vil dette forsterke formidlingen som ekte og genuin. Det skaper et bilde av befolkningen i Ryfylke som mennesker med nære bånd til natur- og kulturlandskapet. Den kollektive erfaringen i Ryfylke, der mennesket har brukt jorden i generasjoner, er noe som informantene vil vise frem, prise og være stolt av. Dette kan igjen overføres som meningsfylt for oppfattelsen av Ryfylke, fordi viktige verdier koblet til Ryfylke sin identitet kan øke regionen sin attraktivitet. En slik identitet kan bli styrket og presisert ovenfra. Når vi tar gårdsturismen inn i en regional sammenheng kan vi se tendenser til en form for regionaliseringsprosess, der stedsidentiteten blir konstruert og legitimert ovenfra, men bygger på noe som har rot i det levde livet som blir fremstilt gjennom informantene som driver gårdsturisme.

7 Avslutning

Utgangspunktet for denne masteroppgaven har vært å se på hvordan gårdsturismen virker inn på Ryfylke som konstruert region. Jeg har brukt to gårdsturismebedrifter i Ryfylke for å finne eksempler på hva gårdsturismen inneholder som bidrar og spiller en rolle for regionen som et fellesskap. Driverne av gårdsturisme står ikke bare for individuelle verdivurderinger, men blir i reiselivskonteksten en representant for lokalsamfunnets verdivurderinger.

Gårdsturismen har en betydning for den regionale utviklingen ved at den understreker omdømme til Ryfylke som en region med nærhet til naturen og fortiden. Gjennom gårdsturismen blir det understreket hvordan menneskene i Ryfylke i dag ser verdien av å bevare et kulturlandskap knyttet til bondekulturen. Den blir en påminner på hvordan mennesker er knyttet til steder. Nærhet til naturen blir beskrevet som en del av den komplekse identiteten til Ryfylke. Dette er en identitet som blir fremvist i det virkelige og levde gårds livet på de private aktørenes gårdsbruk.

Gjennom gårdsturismen blir Ryfylke på mange måter sett på som en fortidslandsby som folk kan oppleve. Denne masteroppgaven har tatt opp hvordan bruk av fortiden følger dagens behov. Bruk av fortiden blir gjort på nåtidens premisser. Gårdsturismen viser hvordan fortid og nåtid lever simultant, hvor noe blir trukket frem og andre ting blir ekskludert. Informantene trakk frem elementer av fortid gjennom deres muntlige og materielle formidling av jordbrukets kulturlandskap. Bruk og fremhevelse av historie viser at fortiden er særegen og verdifull i Ryfylke.

Gårdsturismen er med på å opprettholde småbruket som et identitetssymbol på bygdeidyllen Ryfylke. Identitetssymbol virker inn på den regionale utviklingen ved at de kan bli brukt i en strategisk omdømmebygging for å fremme regionens attraksjon ved å peke ut det unike. Gårdene blir et middel til å differensiere stedet fra nærliggende regioner og markere særpreg. Gårdsturisme blir et moderne uttrykk for det urbane samfunnets rekreasjonslandskap, der det urbane blir satt i en negativ konnotasjon. Gårdsturismen representerer her et symbol på det autentiske og rurale bygdelivet. Det innebærer en forsterking av assosiasjoner knyttet til Ryfylke som fredlig, familievennlig, naturnærhet, historie, frihet og romslighet. Alt dette er en fordel

når Ryfylke skal bygge opp et merkevare knyttet til stedet som et attraktivt samfunn for beboere og besøkende.

I koblingen mellom bærekraftige landskap og henvisning til fortiden kommer vi innpå et av masteroppgavens sentrale tema. De private aktørene opprettholder kulturlandskapet og fremhever det som verdifullt for fremtidige generasjoner. Gårdsturismen har en verdi som forvalter av fellesskapets verdier i kulturlandskapet, og i denne sammenhengen kan vi se på turismen som en ny form for kulturlandskapskonservator. Ved å ta i bruk gården på en ny måte bidrar man til å verne en fortidsrettet småbrukskultur for fremtiden.

Et funn i denne masteroppgaven var hvordan gårdsturismen formidler en landlig livsstil og inviterer de besøkende inn i en presentasjonen av den autentiske gården i Ryfylke. I denne konteksten blir gården sett på som et visuelt identitetsbilde som formidler landliv. Slik påpeker gårdsturismen at bygda gjerne oppfattes som stabil, selv i en foranderlig verden. Gården blir her sett på som en romantisk idealgård av de besøkende. Småbruket blir hyllet i gårdsturismens bildet på gårdsliv.

Et viktig poeng som kom frem er at bilde av en fortid ikke nødvendigvis reflekterer den faktiske fortiden. Når gården skal være presentabel for besøkende blir nostalgiske elementer favorisert fremfor faktisk historierealitet. Men gjennom drivernes historiefortellinger blir romantiske og nostalgiske myter om bondegården utfordret, og vrangforestillinger blir oppklart. Fortiden lever slik side om side på gården i Ryfylke. Den viser tilbake i tid så vel som frem i tid. Fortiden har også en plass i fremtiden. Dette er en del av det faktum at jordbrukets kulturlandskap i Ryfylke er i en naturlig endring og vil stadig inngå i nye bruksmåter og sammenhenger. Å være bonde i dag i motsetning til for over hundre år siden har sine ulikheter. Gårdsturismen viser forholdet mellom fortid og fremtid. Den henviser til personer som en gang bodde og levde av jorden der, samtidig som den viser til en endring i gårdslandskapets funksjon og fremtiden gården går mot. Begge historiene er like interessante for besøkende å ta del i, og viser flere sider ved bondekulturen i Ryfylke.

Gårdsturismen viser at man kan bruke fortiden for å skape verdier og drive med fremtidsrettet samfunns- og næringsutvikling. Gårdsturismen viser til en «moderne» måte å leve som bonde i dag. Landbruk og reiseliv har blitt en suksessfull kombinasjon. Regionalt blir tilleggsnæringer verdsatt som en naturlig del av

landbruksutviklingen, og et viktig satsningspunkt i videre utvikling av regionen. Gårdsturismen har gitt bondegården nye funksjoner i samfunnet. Den er et eksempel på at noe blir ekstra viktig når det er i ferd med å forsvinne eller bli truet.

Videre er det likevel viktig å ikke undervurdere gårdsturismens verdi for økonomiske ringvirkninger både for bøndene og Ryfylkeregionen. Gårdsturisme blir sett på som en bevarer av en økonomisk levedyktig måte å fortsette å drive et småbruk med tanke på landbrukets nedleggelsesproblematikk. Regionalt utviklingsarbeid vil utvide turismeproduktene for å gi større og mer konstante turiststrømninger hele året. Dette vil virke positivt økonomisk for driverne av gårdsturisme. De private aktørene var samtidig opptatte av at økt inntekt og flere turister ikke var et mål for dem som næringsdrivende. Småbruket har en stor verdi som en intim opplevelse.

Det er viktig å få frem at gårdsturismen er en del av den komplekse identiteten i Ryfylke. Ryfylke er ikke bare bondekultur, men også blant annet industrikultur og båtkultur. Men gårdsturismen spiller en viktig rolle for Ryfylkeidentiteten fordi den fungerer som et vertskap for regionen. Den har en levende måte å formidle sted på som er attraktivt for turister. Den er også en del av Ryfylkeidentiteten fordi den understreker befolkningens nærhet til naturen, noe som er et viktig element i flere deler av Ryfylke sin komplekse identitet.

Denne masteroppgaven har bært preg av det regionale perspektivet som har gitt en mulighet for å kombindere fagmiljøer for å se på en problematikk i en helhetlig kontekst. Dette har vært interessant fordi gårdsturismen er et resultat av en tverrfaglig sektor hvor landbruk og reiseliv har møttes, og den har ringvirkninger for flere nivåer i samfunnslivet.

8 Appendix

Appendix 1

Intervjuguide - offentlige aktører

1. Løst prat

- Uformell prat

2. Informasjon

- Si litt om temaet for samtalen (bakgrunn, formål)
- Forklar hva intervjuet skal brukes til og forklar taushetsplikt og aidentifisering
- Spør om noe er uklart og om respondenten har noen spørsmål
- Informer om ev. opptak, sørg for samtykke til ev. opptak
- Start opptak

3. Nøkkeltema/spørsmål:

- Hva er hovedoppgaven deres?
- Hvordan formidles/selges Ryfylke?
- Hva etterspør innflyttere/turister/gjester i Ryfylke? Hva er populært?
- Hva består Ryfylke av?
 - kommuner
 - identitet
 - kultur
 - karakteristikk
- Hvordan selger man best bygdeliv til eventuelle gjester eller innflyttere?
- Har ordet «distrikt» en negativ klang når en har som mål å gjøre et sted attraktivt?
- Hvordan passer gårdslandskapet inn i Ryfylkeproduktet?
- Ser dere en verdi i småbrukene? –Kan du beskrive hvilken verdi?
- Tenker dere over hva gårdslandskapet bidrar med i forhold til å tiltrekke seg

mennesker til Ryfylke?

- Hva vil Ryfylke miste om de små gårdsbrukene forsvinner?
- Eventuelle impulsive oppfølgingsspørsmål etterhvert

4. Tilbakeblikk/Oppsummering

- Oppsummere funn
- Har jeg forstått deg riktig?
- Er det noe du vil tilføye?
- Takke for at informanten stilte opp
- Forespørsel om underskrift på samtykkelapp

Appendix 2

Intervjuguide - private aktører

1. Løst prat

- Uformell prat

2. Informasjon

- Si litt om temaet for samtalen (bakgrunn, formål)
- Forklar hva intervjuet skal brukes til og forklar taushetsplikt og aidentitifikasjon
- Spør om noe er uklart og om respondenten har noen spørsmål
- Informer om ev. opptak, sørg for samtykke til ev. opptak
- Start opptak

3. Nøkkeltema/spørsmål:

- Hvorfor har dere valgt å bo på gård?
- Ser du/dere på det å ha gård, som en livsstil eller som en jobb?
- Hva mener du/dere om at mange småbruk i dag forfaller og blir lagt ned?
- Hva er så spesielt med dette stedet her?
- Er det å drive gård i dette området, knyttet til noe negativt eller positivt?
- Er du/dere annerledes enn de andre i området som driver/ikke driver gård?
- Hvilke muligheter har du som eier av gård?
- Hvilket potensial har et småbruk?
- Hvordan synes du at det å drive gård har endret seg?
- Hvordan viser/fremstiller/formidler dere gård til andre?
- Hva er positive trekk ved gårdsliv?
- Reflekterer gården din/deres en «ekte» gård?
- Eventuelle impulse oppfølgingsspørsmål etterhvert

4. Tilbakeblikk/Oppsummering

- Oppsummere funn
- Har jeg forstått deg riktig?
- Er det noe du vil tilføye?
- Takke for at informanten stilte opp
- Forespørsel om underskrift på samtykkelapp

Appendix 3

Informasjonsskriv med samtykkelapp

Informasjonsbrev, forskningsprosjekt 2013/2014

Mastergradstudent, Trine Austigard

Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap

Program: Master i region og regionalisering

Universitetet i Bergen

Informasjon om forskningsprosjekt om Ryfylke, regional utvikling og stedsidentitet

Dette er en forespørsel om deltagelse til min masteroppgave i Region og Regionalisering ved universitetet i Bergen. Oppgaven omhandler jordbrukets kulturlandskaps bidrag og rolle til regional utvikling og stedsidentitet i Ryfylkeregionen. Oppgaven vil studere hvordan småbruk på småstedene blir en brikke i et større regionalt utviklingsmål.

Bakgrunnen for interessen min ligger i tanken om at gårdskulturen og kulturlandskapet har potensial som et ressursgrunnlag i småkommuner. Oppgaven vil fokusere på hvordan denne delen av samfunnet blir brukt i formidlingen av stedet gjennom ulike aktører og hvilke verdier som er knyttet til gården.

Jeg vil bruke lydopptaker og ta notater mens vi snakker sammen. Intervjuets tid og sted blir vi sammen enige om. Arbeidet vil bli meldt inn til personvernombudet for forskning. Den endelige oppgaven vil leveres i utgangen av 2014. Deltagelse er frivillig og du har mulighet til å trekke deg når som helst. Grunnet din stilling og/eller gjennom stedsnavn, vil indirekte personidentifiserende opplysning dukke opp i oppgaven og i lagret materiale. Ved prosjektslutt vil data bli lagret i etnofolkloristisk arkiv ved universitetet i Bergen.

Om du lurer på noe kan du kontakte meg på mail eller telefon, eller min veileder ved universitetet på mail.

Vennlig hilsen

Trine Austigard

E-mail: trine.austigard@student.uib.no

Mobil nr.: 45 39 14 62

Bergen, 2013

Veileder: Haci Akman

professor ved instituttet for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap

E-mail: Haci.Akman@ahkr.uib.no

Kommentar:

Etter tilbakemelding fra NSD ble noe tilleggsinformasjon lagt ved informasjonsskrivet:

«All data lagres ved etnofolkloristisk arkiv ved UiB, men ny bruk av datamaterialet må meldes personvernombudet og få ny godkjenning av informantene.»

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt informasjon om studiet av Ryfylket, regional utvikling og stedsidentitet og ønsker å stille på intervju.

Underskrift:.....

Telefon nummer:.....

Dato:.....

9 Litteraturliste

- Akman, Hacı (1989) Hjembygd som livsmulighet. *Bergens Tidende* 25. september.
- Akman, Hacı (2014) *Samhørighet og fellesskap*. Upublisert artikkel.
- Alver, Bente Gullveig og Øyen, Ørjar (1997) *Forskningsetikk i forskerhverdag: vurderinger og praksis*, [Oslo], Tano Aschehoug.
- Anderson, Jon (2010) *Understanding cultural geography: places and traces*, London, Routledge.
- Blaalid, Henriette og Karadas, Jan Azar (2011) *The Stavanger and Ryfylke regions potential as food tourism destinations: towards a recipe for success*, Stavanger, Studentene.
- Bull, Ida (2006) Regionshistorie og regional identitetsbygging. *Heimen*, 43, 83-92.
- Busby, Graham og Rendle, Samantha (2000) The transition from tourism on farms to farm tourism. *Tourism management*, 21, 635-642.
- Crang, Mike (1998) *Cultural geography*, London, Routledge.
- Daugstad, Karoline, Rønningen, Katrina og Skar, Birgitte (2006) Agriculture as an upholder of cultural heritage? Conceptualizations and value judgements—A Norwegian perspective in international context. *Journal of Rural Studies*, 22, 67-81.
- Eriksen, Thomas Hylland (2004) *Røtter og føtter: identitet i en omskiftelig tid*, Oslo, Aschehoug.
- Espeland, Wigdis (2005) Autentisitet som fenomen og analytisk omgrep i høve til den materielle og den ikkje-materielle kulturarven. *Norsk folkemusiklags skrifter nr. 19*. Oslo.
- Fennell, David A. og Weaver, David B. (1997) Vacation farms and ecotourism in Saskatchewan, Canada. *Journal of Rural Studies*, 13, 467-475.
- Fink, Hans (1991) Identiteters identitet. *Identiteter i forandring*. Århus, Aarhus Universitetsforlag.
- Forbord, Magnar, Kvam, Gunn-Turid og Rønningen, Martin (2012) *Turisme i distriktene*, Trondheim, Tapir akademisk forl.
- Fossåskaret, Erik (1997) Har kunnskap sin egen rett. I Aase, Tor Halfdan (red.) *Metodisk feltarbeid – produksjon og tolkning av kvalitativ data*. Oslo, Universitetsforlaget.

- Giddens, Anthony (1991) *Modernity and self-identity: self and society in the late modern age*, Cambridge, Polity Press.
- Haugen, M. S., Brandth, B. og Kramvik, B. (2010) Naturbasert turisme - utfordringer og muligheter. I Haugen, M. S., Brandth, B. og Kramvik, B. (red.) *Forskningsglimt*. Trondheim, Norsk senter for bygdeforskning.
- Haugen, Marit S. og Stræte, Egil Petter (2011) *Rurale brytninger*, Trondheim, Tapir akademisk forl.
- Heiberg, E. (1999) *Planlegging i kulturlandskapet - når bruk og vern skal kombineres*, Oslo, Landbruksforlaget.
- Henningsen, Erik og Vestby, Guri M. (2012) Identitet og tilhørighet: mennesker og steder. *Det regionale Norge 1950 til 2050*. Oslo, Abstrakt forlag.
- Hompland, Andreas (2013) Innflyttarplaga i bygdebyen revisited. *Rurale brytninger*. Trondheim, Tapir Akademisk forlag.
- Høibo, Roy og Tjeltveit, Njål (1989) *Ryfylke: liv og landskap*, [Stavanger], Dreyer bok.
- Høibo, Roy, et al. (1992) *Kulturhistorisk vegbok Ryfylkevegen*, [Sand], Ryfylkemuseet i samarbeid med Ryfylkrådet.
- Jones, Arwel (1987) Green tourism. *Tourism management*, 8, 354-356.
- Jones, Michael (1981) Landskapet som ressurs. *Dugnad*, 7, 1-15.
- Jones, Michael (1999) *Kulturlandskapets utvikling i Norge: mellomfagskompendium i historisk geografi*, Trondheim, Instituttet.
- Jones, Michael (2003) The Concept of Cultural Landscape: Discourse and Narratives. I Palang, Hannes og Fry, Gary (red.) *Landscape Interfaces*. Springer Netherlands.
- Kirshenblatt-Gimblett, Barbara (1998) *Destination culture: tourism, museums and heritage*, Berkeley, Calif., University of California Press.
- Krokann, Inge (1982) *Det store hamskiftet i bondesamfunnet*, Oslo, Samlaget.
- Kvale, Steinar, Brinkmann, Svend og Anderssen, Tone Margaret A. Rygge Johan f (2009) *Det kvalitative forskningsintervju*, Oslo, Gyldendal akademisk.
- Langeland, Ove (2012) Regioner og regionalisering. *Det regionale Norge 1950 til 2050*.
- Lowenthal, David (1985) *The past is a foreign country*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Lowenthal, David (1997) *The heritage crusade and the spoils of history*, London, Viking.

- Lysgård, Hans K. (2007) Regioner som forestilte fellesskap - hvordan og hvorfor? *Heimen*, 2, 85-95.
- Lysgård, Hans K. (2009) Region i forskning, politikk og hverdagsliv. I Berg, Nina G., et al. (red.) *Mennesker, steder og regionale endringer*. Trondheim, Tapir akademisk forlag.
- Lønning, Dag Jørund, Johansen, Rune og Karlsen, Torger (2013) *Liv i fjøsan: forfall, forandring og fornyelse*, Oslo, Press.
- MacCannell, Dean (1973) Staged authenticity: Arrangements of social space in tourist settings. *American Journal of sociology*, 79, 589.
- Mehmetoglu, Mehmet (2007) Gårdsturisme i en bredere reiselivs- og turistkontekst. I Rusten, Grete, Iversen, M. Nina og Hem, E. Leif (red.) *Våronn med nye muligheter*. Bergen, Fagbokforlaget.
- Mehmetoglu, Mehmet (2012) Destinasjonsproduktet og ferietilfredshet – en studie fra Lillehammerregionen. I Forbord, Magnar, Kvam, Gunn-Turid og Rønningen, Martin (red.) *Turisme i distriktene*. Trondheim, Tapir Akademisk Forlag.
- Minde, Kristin (2008) *På jakt etter det autentiske - En analyse av oppfatninger av autentisitet i tradisjonsmusikk* universitetet i Oslo, Masteroppgave, Institutt for musikkvitenskap.
- NESH (2006) Seksjon B: Hensyn til personer. *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*. Oslo.
- NIBR (2005) *Landskapsvern i Ryfylkeheiene*, Oslo, Norsk institutt for by- og regionforskning
- Næss, Arne (1999) *Økologi, samfunn og livsstil: utkast til en økosofi*, Oslo, Bokklubben dagens bøker.
- Oxford Dictionaries. 2014. *Authentic* [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/authentic?q=authentic> [Hentet 6. april].
- Repstad, Pål (2007) *Mellom nærhet og distanse: kvalitative metoder i samfunnsfag*, Oslo, Universitetsforlaget.
- Rogaland Fylkeskommune (2005) *Fylkesplan friluft, idrett, kulturvern og naturvern*.
- Rogaland Fylkeskommune (2011a) *Regionalplan for areal og transport i Ryfylke 2011-2023*.
- Rogaland Fylkeskommune (2011b) *Regionalplan for landbruk i Rogaland*.
- Rogaland Fylkeskommune (2013) *Regional planstrategi for Rogaland 2013 - 2016*.

- Rusten, Grete, Iversen, Nina M. og Hem, Leif Egil (2007) *Våronn med nye muligheter: ressurs- og opplevelsesbasert verdiskaping på vestlandsbygdene*, Bergen, Fagbokforl.
- Ryfylke IKS (2013-2028) *Reiselivsplan for Ryfylke 2013-2028*.
- Ryfylke IKS. 2014. *Heim* [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://www.ryfylkeiks.no> [Hentet 8. april 2014].
- Ryfylkemuseet (2003) Tema: Ryfylke. *Folk i Ryfylke*.
- Selberg, Torunn og Gilje, Nils (2007) *Kulturelle landskap: sted, fortelling og materiell kultur*, Bergen, Fagbokforl.
- Setten, Gunhild (2002) *Bonden og landskapet: historier om natursyn, praksis og moral i det jærskelandskapet*, Trondheim, Geografisk institutt, Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, NTNU.
- Slettan, Dagfinn (1989) *Bondesamfunn i oppløsning?: trønderske bondesamfunn 1930-1980*, Lesja, A. Kjelland.
- Slettehaug, Aud (2007) Næringsutvikling på garden ut over tradisjonell råvareproduksjon. I Rusten, Grete, Iversen, M. Nina og Hem, E. Leif (red.) *Våronn med nye muligheter : Ressurs- og opplevelsesbasert verdiskaping på vestlandsbygdene*. Bergen, Fagbokforlaget.
- Store norske leksikon. 2014. *Verdi* [Internett]. [Hentet 5. april].
- Svardal, Solveig (2006) *Kva er Ryfylke?*, Bø, Telemarksforsking.
- Sørensen, Øystein (2007) *Jakten på det norske: perspektiver på utviklingen av en norsk nasjonal identitet på 1800-tallet*, Oslo, Pensumtjeneste.
- Tjelmeland, Hallvard (2008) Historie som merkevare. *Heimen*, 45, 109-120.
- WTO (2005) *Making Tourism More Sustainable - A Guide for Policy Makers*, World Tourism Organization, United Nation Environmental Programme (UNEP).
- www.snl.no/aktør. 2013. *Aktør* [Internett]. Tilgjengelig fra: www.snl.no/aktør [Hentet].
- Økland, Olaug Norun (1998) *Den tradisjonelle garden: verdigrunnlag og vernehistorie*, Sogndal, Høgskulen i Sogn og Fjordane.
- Åmås, Knut O. 2008. *Den nye norske bygda* [Internett]. Aftenposten. Tilgjengelig fra: <http://www.aftenposten.no/meninger/kommentatorer/aamaas/Den-nye-norske-bygda-6604627.html#.U0aRS1f4tKY> [Hentet].

